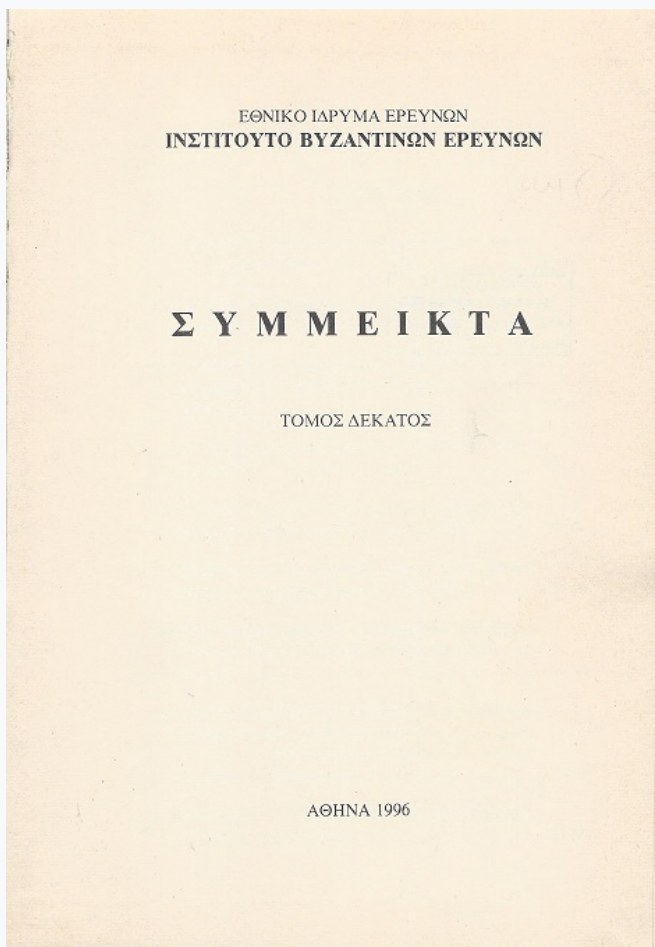

Byzantina Symmeikta

Vol 10 (1996)

SYMMEIKTA 10

Η εγκατάσταση των Γότθων στη Θράκη και οι πρώτες στρατιωτικές αντιδράσεις

Σοφία ΠΑΤΟΥΡΑ

doi: [10.12681/byzsym.815](https://doi.org/10.12681/byzsym.815)

Copyright © 2014, Σοφία ΠΑΤΟΥΡΑ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΠΑΤΟΥΡΑ Σ. (1996). Η εγκατάσταση των Γότθων στη Θράκη και οι πρώτες στρατιωτικές αντιδράσεις. *Byzantina Symmeikta*, 10, 241–267. <https://doi.org/10.12681/byzsym.815>

ΣΟΦΙΑ ΠΑΤΟΥΡΑ

Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΓΟΤΘΩΝ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ

I

Οὐκοῦν οὐδέ ἐδέησεν αὐτῷ (Σατορνίνῳ) χρόνου πρὸς ταύτην τὴν νίκην, ἀλλὰ φανέντι μόνον καὶ προδείξαντι τὴν τοῦ πέμψαντος εὐμένειαν ὑπέκυπτε μὲν εὐθύς ἢ θρασύτης Σκυθῶν, ἐξεκόπτετο δὲ ἡ τόλμα, συνεστέλλετο δὲ ὁ θυμός, ἐξέπιπτε δὲ ὁ σίδηρος ἐκοντὶ ταῖν χεροῖν, εἶποντο δὲ ἄγοντι πρὸς βασιλέα καθάπερ ἐν πομπῇ καὶ πανηγύρει αἰσχυνόμενοι τὴν γῆν, εἰς ἣν πρότερον ἐπαρόνησαν, καὶ φειδόμενοι τῶν λειψάνων ὡς ἱερῶν, μόνας ἐπιφερόμενοι τὰς μαχαίρας, ἃς ἔμελλον βασιλεῖ προσείσειν ἀνθ' ἰκετηρίας· τὰ δὲ ἄλλα γυμνοὶ καὶ εἰρηνικοί, ἠττημένοι ταῖς γνώμαις, οὐχὶ τοῖς σώμασιν¹.

Σ' ένα Λόγο αφηρημένο και βρισθόντα από ρητορικά σχήματα και αναφορές σε παραδείγματα άλλων εποχών, ο φιλόσοφος και ρήτωρ της αυτοκρατορικής αυλής Θεμιστιος παρουσιάζει στους συγχρόνους του, μέσα από το παρατιθέμενο απόσπασμα, την «εκπληκτική μεταμόρφωση» των Γότθων, όπως αυτή συντελέστηκε κατά την προσαγωγή τους στον αυτοκράτορα για την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης του 382².

1. ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ, Λόγος 16, §208d-209a (έκδ. G. DOWNEY, τόμ. I, Λιψία 1965, 299).

2. Την ημερομηνία, τον τόπο και τον τρόπο σύναψης της συνθήκης του 382 μεταξύ Βυζαντινών και Γότθων παραδίδει ο αυτόπτης μάρτυρας ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ, Λόγος 16, §199c, 288: *ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἡμέρας ἐκείνης αὐτόπτης κατέστην, ἐν ἣ τὴν εἰρήνην εἰσήγεν*· πρβλ. Ε. ΧΡΥΣΟΣ, *Τὸ Βυζάντιο καὶ οἱ Γότθοι. Συμβολὴ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 1972, 146-147.

Δύο δεκαετίες αργότερα, ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος και επίσκοπος Συνέσιος, αναφερόμενος στις συνέπειες του *foedus* του 382 στον *Περί βασιλείας* Λόγο του προς τον νεαρό Αρκάδιο, παρουσιάζει τη δική του εκδοχή για τους εποίκους πλέον Γότθους και δίνει μια εικόνα σαφώς διαφορετική από εκείνη του Θεμιστίου, αποτυπωμένη ως εξής: *μαλακωτέροις δὲ ἐντύχοντες, οὐ τοῖς ὄπλοις Ῥωμαίων, ἀλλὰ τοῖς ἡθεσιν, ὥσπερ ἴσως ἔδει πρὸς ἰκέτας, γένος ἀμαθῆς τὸ εἶκός ἀπεδίδου καὶ ἐθρασύνετο, καὶ ἠγνωμόνει τὴν εὐεργεσίαν... ἀρετῆς γε τὸ βάρβαρον οὐ ξυνίησιν*³.

Κύριοι εκφραστές δύο διαφορετικῶν πολιτικο-ιδεολογικῶν τάσεων που κυριαρχοῦσαν στους πολιτικούς και πνευματικούς κύκλους της εποχῆς σχετικά με το γοτθικό ζήτημα (*l'une animée d'un esprit de résistance et l'autre résolument pacifiste*)⁴ οι ρήτορες Θεμιστίος και Συνέσιος προσπάθησαν με τους Λόγους τους, να επηρεάσουν την κοινή γνώμη της εποχῆς και επέτυχαν να διχάσουν στο συγκεκριμένο ζήτημα τους νεότερους και σύγχρονους ερευνητές.

Παρά το ότι οι συγγραφείς της εποχῆς δεν κατέγραψαν λεπτομέρειες σχετικές με το νομικό πλαίσιο της συνθήκης ειρήνης του 382 και τους όρους που αυτή περιελάμβανε, οι νεότεροι ιστορικοί έδωσαν τις δικές τους ερμηνείες⁵, χαρακτηρίζοντας μάλιστα το συγκεκριμένο γεγονός ως μέγα ορόσημο στην ιστορία των θεσμών της αυτοκρατορίας⁶.

3. ΣΥΝΕΣΙΟΣ, *Περί βασιλείας* §15, PG 66, στ. 1097A-B. Πρβλ. C. LACOMBRADÉ, *Synésios de Cyrène, Hellène et Chrétien*, Παρίσι 1951, 88.

4. Βλ. G. DAGRON, *L'Empire romain d'Orient au IVe siècle et les traditions politiques de l'hellénisme. Le témoignage de Thémistios*, TM 3, 1968, 100.

5. F. LOT, *Les invasions germaniques. La pénétration mutuelle du monde barbare et du monde romain*, Παρίσι 1935, 63· A. Graf SCHENK VON STAUFFENBERG, *Das Imperium und die Völkerwanderung*, Μόναχο 1947, 120. Ο Α. LIPPOLD (*Theodosius der Grosse und seine Zeit*, Στουτγάρδη 1968, 27), αναφερόμενος στη συνθήκη του 382 διαπιστώνει ότι «περιείχε το βασικό νεωτερισμό ότι ένας εγκατεστημένος σε αυτοκρατορικό έδαφος ξένος λαός διατηρούσε την αυτονομία του σε κλειστό σύστημα». Βλ. επίσης Α. PIGANIOL, *L'Empire chrétien (325-395)*, Παρίσι 2^η 1972, 299, Ε. STEIN, *Histoire du Bas-Empire*, τόμ. Ι, Παρίσι 1959, 194 και Ρ. LEMERLE, *Invasions et migrations dans les Balkans depuis la fin de l'époque romaine jusqu'au VIIIe siècle*, *Revue Historique* 211, 1954, 378. Ο LEMERLE (ό.π., 279), εκθέτοντας τους λόγους, που κατά την άποψή του, οδήγησαν τον Θεοδόσιο στην απόφασή του καταλήγει: *il y a de la severité à accabler Théodose pour avoir tenté, dans un coin de la Thrace, une expérience limitée de colonat militaire*. Πρβλ. DAGRON, *Le témoignage de Thémistios*, 99· ΧΡΥΣΟΣ, *Τὸ Βυζάντιο καὶ οἱ*

Αφετηρία για την πολιτικο-ιδεολογική διαμάχη που ξέσπασε στους κόλπους της αυτοκρατορίας γύρω από το γοθικό ζήτημα δεν αποτέλεσε μόνο το *fœdus* του 382, αλλά και η ήττα της Αδριανουπόλεως (378), οι συνέπειες της οποίας ουσιαστικά προκάλεσαν την υπογραφή της εν λόγω συνθήκης⁷. Το τραγικό αυτό γεγονός που σηματοδεύτηκε από την απώλεια του ίδιου του βυζαντινού αυτοκράτορα, φαίνεται πως προβληματίσε σοβαρά τους ιστοριογράφους της εποχής, συνετάραξε τους πολιτικούς κύκλους της πρωτεύουσας, αφύπνισε τους στρατιωτικούς ηγέτες και κυρίως διόγκωσε το αίσθημα δυσπιστίας του απλού λαού απέναντι στους εποίκους Γότθους. Και τα δύο αυτά γεγονότα –ορόσημα στις βυζαντινογοθτικές σχέσεις– έγιναν σημεία αναφοράς για τους συγγραφείς της εποχής και προκάλεσαν συγκεκριμένες ενέργειες από πολιτικούς και στρατιωτικούς παράγοντες της αυτοκρατορίας.

Τον Αμμιανό Μαρκελλίνο, αυστηρό κριτή της πολιτικής του αυτοκράτορα Βάλη έναντι των Γότθων του Φριτιγέρνη, θα διαδεχθούν οι φιλόσοφοι Λιβάνιος και Συνέσιος με θέσεις που βρίσκονται στον αντίποδα εκείνων που διατύπωσε ο Θεμίστιος για να υπεραμυνθεί της «φιλογοθτικής» πολιτικής του Θεοδοσίου Α΄⁸.

Την ίδια εποχή, ο επίσκοπος του Μιλάνου, Αμβρόσιος, χρησιμοποιεί περιφρονητικά λόγια όταν αναφέρεται στο γοθικό περιβάλλον του Βαλεντινιανού, ενώ ο Γαλλορωμαίος Πάκατος πλέκει, όπως ο Θεμίστιος στην Κων-

Γότθοι, 166· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Legal concepts and Patterns for the Barbarians' Settlement on Roman Soil, στο Ev. K. CHRYSOS – A. SCHWARTZ (εκδ.), *Das Reich und die Barbaren*, Βιέννη– Κολωνία 1989, 13-23· H. WOLFRAM, *Geschichte der Goten*, Μόναχο 1979, 156-157· Suzanne TEILLET, *Des Goths à la nation gothique. Les origines de l'idée de nation en Occident du Ve au VIIe siècle*, Παρίσι 1984, 84· F. PASCHOUD, Zosime, Eunape et Olympiodore. Témoins des invasions barbares, στον τόμο *Das Reich und die Barbaren*, 185-186.

6. H. WOLFRAM, Die Goten und die Umgestaltung der Römischen Welt, *Glas* 372/8 Βελιγράδι 1993, 222: «Damit war im Buch der römischen Institutionengeschichte eine ganz neue Seite aufgeschlagen, und die Umwandlung des Römerreichs hatte begonnen».

7. Βλ. AMMIANUS MARCELLINUS, XXXI. 13 (εκδ. J. C. ROLFE, Loeb Classical Library, 472, 480). Πρβλ. J. STRAUB, Die Wirkung der Niederlage bei Adrianopel auf die Diskussion über das Germanenproblem in der spätrömischen Literatur, *Philologus* 95, 1943, 255-286. Επίσης WOLFRAM, *Geschichte der Goten*, 148-150.

8. Βλ. DAGRON, Le témoignage de Thémistios, 83.

σταντινούπολη, το εγκώμιο του Θεοδοσίου ως νικητή και «ειρηνοποιού» των Γόθων⁹. Ευνοϊκή θέση για το Θεοδόσιο και την «φιλογοθτική» του πολιτική θα λάβουν αργότερα ο Ορόσιος στις *Ιστορίες* του, και τον 6ο αιώνα οι ιστορικοί των Γόθων Κασσιόδωρος, Ιορδάνης και Ισίδωρος της Σεβίλλης¹⁰.

Αντίθετα, οι εθνικοί συγγραφείς Αμμιανός Μαρκελλίνος και Ευνάπιος, που έζησαν τα γεγονότα του β' μισού του 4ου αιώνα, και ο ιστορικός του 5ου αιώνα Ζώσιμος, φανατικός επίσης εθνικός, στέκονται σκληροί και αμείλικτοι απέναντι στη γοθτική πολιτική των αυτοκρατόρων Βάλη και Θεοδοσίου Α' και παρουσιάζουν στα κείμενά τους την εικόνα των Γόθων «ζωγραφισμένη» με τα πιο μελανά χρώματα¹¹.

Ο πανηγυριστής Θεμιστίος, από την άλλη πλευρά, μολονότι στους Λόγους του Ι', ΙΑ' και ΙΔ' διατυπώνει αντιφατικές κρίσεις, χαρακτηρίζοντας τους Γόθους άλλοτε «ήμερους και χειροθήεις» και άλλοτε «κακουργούντας, αλιτηρίους και αυθάδεις»¹², τάσσεται, ωστόσο, εξ αρχής υπέρ της ειρηνικής αντιμετώπισής τους. Στον ΙΣ' Λόγο του (*Χαριστήριοι τῷ αὐτοκράτορι ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὑπατείας τοῦ στρατηγοῦ Σατορνίνου*), του οποίου το μεγαλύτερο μέρος είναι αφιερωμένο στη συνθήκη ειρήνης του 382, υψαινίσσεται συχνά την προσωπική του δικαίωση –ίσως και την προσωπική του νίκη– για τη συνέχεια και τη συνέπεια των θέσεων που ο

9. PACATUS, *Panegyricus Theodosio dictus*, 12, 22. 3 (έκδ. E. GALLETIER, *Panegyriques Latins III*, Παρίσι 1955, 89, 98,99). Κριτική ανάλυση για το εγκώμιο που πλέκει ο Θεμιστίος στον Θεοδόσιο βλέπε στον STRAUB, *ό. π.*, 263-272.

10. Βλ. TEILLET, *Des Goths à la nation gothique*, 83-84. Όσον αφορά τη θέση του Ορόσιου για τους Γερμανούς (Γόθους) και τις νεότερες ερμηνείες γι' αυτή, βλ. H.-W. GOETZ, *Orosius und die Barbaren*, *Historia* 29, 1980, 356-376.

11. ΕΥΝΑΠΙΟΣ, *Ίστορία ἢ μετὰ Δέξιππον*, έκδ. L. DINDORF, *Historici Graeci Minores*, τόμ. 1 Λιψία 1870, 238· AMMIANUS MARCELLINUS, XXXI.5 και XXXI.6 (έκδ. ROLFE, 412, 422). Πρβλ. Σοφία ΠΑΤΟΥΡΑ, Συμβολή στην ιστορία των βορείων επαρχιών της αυτοκρατορίας (4ος- 6ος αι.), *Σύμμεικτα* 6, 1985, 321.

12. ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ, *Λόγος* 10, §133c, §135d και *Λόγος* 14, §181c (202, 206, 261 αντίστοιχα). Οι αντιφάσεις στις οποίες υποπίπτει ο συγγραφέας ως προς τον χαρακτήρα των Γόθων, εντάσσονται στο γενικότερο πνεύμα αντίφασης που κυριαρχούσε τον 4ο αιώνα, όταν οι νέες φιλοσοφικές τάσεις και ιδεολογίες συγκρούονταν με τις παραδοσιακές θέσεις και αντιλήψεις για τη θρησκεία, την άσκηση της πολιτικής, την αντιμετώπιση των ξένων κλπ.: πρβλ. T. BRAUCH, *Themistius and the emperor Julian*, *Byzantion* 63, 1993, 114-115.

ίδιος είχε διατυπώσει πριν από δεκαπέντε και πλέον χρόνια¹³. Στον ίδιο Λόγο, ο Θεμιστίος προσδίδει ιδιαίτερη έμφαση στην κυρίαρχη φιλοσοφική του θέση σχετικά με τη «φιλανθρωπία» του αυτοκράτορα, θέση που ενυπάρχει επίσης στους προηγούμενους λόγους του και στην οποία μάλιστα αφιερώνει τον πρώτο από αυτούς, τον γνωστό *Περί φιλανθρωπίας ἢ Κωνσταντίου*¹⁴.

Μέσ' από τα επιχειρήματα-ερωτήματα που θέτει για να δικαιολογήσει την εγκατάσταση των Γότθων στη Θράκη, αποκαλύπτει ο ίδιος τον πολιτικό ρεαλισμό που υποκρύπτει η απόφαση του Θεοδοσίου για ειρηνική λύση στο γοτθικό ζήτημα¹⁵, στην οποία εκείνος, ως φιλόσοφος, επιχειρεί να προσδώσει ηθικό και ιδεολογικό περιβλήμα. Μολονότι χρησιμοποιεί πειστικά παραδείγματα και ισχυρά επιχειρήματα, δεν αποφεύγει τις υπερβολές, όπως αυτή που εμπεριέχεται στο χωρίο που ακολουθεί: *Ἄλλ' ἰδοὺ τὸ ἔχθιστον ὄνομα Σκύθαι ὅπως νῦν ἀγαπητόν, πῶς νῦν κεχαρισμένον, πῶς νῦν προσήγορον. συμπανηγυρίζουσιν ἡμῖν τὴν τοῦ στρατηγοῦ πανήγυριν, ὑφ' οὗ καλῶς ποιοῦντες ἐάλωσαν καὶ συνεορτάζουσι τὰ καθ' ἑαυτῶν ἐπινίκια*¹⁶.

Η πρόβλεψη όμως που διατυπώνει στον ίδιο Λόγο ότι *ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ληφόμεθα [Σκύθας]... ὁμοσπόνδους, ὁμοτραπέζους, ὁμοῦ στρατευο-*

13. DAGRON, Le témoignage de Thémistios, 104.

14. ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ, Λόγος 1 (έκδ. DOWNEY, 4-25). Την ίδια φιλοσοφική άποψη περί της «φιλανθρωπίας» του αυτοκράτορα διατυπώνει με παραδείγματα από την κλασική και ελληνιστική αρχαιότητα, αλλά και από τη Βίβλο και στους άλλους Λόγους του, θεωρώντας την ως τη μεγαλύτερη αρετή, από την οποία πρέπει να εμφορείται ο ηγέτης της αυτοκρατορίας. Πρβλ. V. VALDENBERG, Discours politiques de Thémistios dans leur rapport avec l'antiquité, *Byzantion* 1, 1924, 563-580 και ιδιαίτερα L. J. DALY, Themistius' Concept of Philanthropia, *Byzantion* 45, 1975, 39-40, όπου ο συγγραφέας καταλήγει ότι η πρωτοτυπία του ρήτορα δια της εισαγωγής της φιλοσοφικής έννοιας της «φιλανθρωπίας» έγκειται στο ότι «he not only confronted the situation of his own day, but that, in doing so, he elicited a response in the form of the idea of philanthropia which corresponded to the reality of both the intellectual tradition and the political condition of fourth-century civilization».

15. ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ, Λόγος 16, §211a-b, 301-302: *Πότερον οὖν βέλτιον νεκρῶν ἐμπλήσαι τὴν Θράκην ἢ γεωργῶν; καὶ τάφων ἀποδείξαι μεστὴν ἢ ἀνθρώπων; καὶ βαδίζειν δι' ἀγρίας ἢ δι' εἰργασμένης; καὶ ἀριθμεῖν τοὺς πεφονευμένους ἢ τοὺς ἀροῦντας; καὶ μετοικίζειν, εἰ τύχοι, Φρύγας καὶ Βιθυνοὺς ἢ συνοικίζειν οὓς κεχειρώμεθα;* Στην αμέσως επόμενη παράγραφο (ό. π., 302) υπενθυμίζει το παράδειγμα των Γαλατών της Μικράς Ασίας: *καὶ νῦν οὐκέτι βαρβάρους Γαλάτας ἄν τις προσείποι, ἀλλὰ καὶ πάνυ Ῥωμαίους.* Πρβλ. STRAUB, ό. π., 272.

16. ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ, Λόγος 16 §210d, 301.

μένους ὁμοῦ λειτουργοῦντας¹⁷ θα επαληθευθεῖ, αφού πολλοί Γότθοι θα καταλάβουν σε σύντομο διάστημα καίριες θέσεις και υψηλά αξιώματα στον κρατικό μηχανισμό της αυτοκρατορίας –πολιτικό και στρατιωτικό–¹⁸, εξέλιξη που θα διογκώσει ακόμη περισσότερο το αντιγερμανικό ρεύμα, κυρίως της Κωνσταντινουπόλεως¹⁹.

II

Η σταδιακή ένταξη των Γόθων στους κόλπους της πρώιμης βυζαντινής κοινωνίας, μετά τη νόμιμη εγκατάστασή τους στη Θράκη, και η ανάδειξη πολλών εξ αυτών σε υψηλές θέσεις της πολιτικής και στρατιωτικής ιεραρχίας της αυτοκρατορίας²⁰ –σε σημείο μάλιστα που να προκαλέσει την αγωνιώδη και οργισμένη αντίδραση ορισμένων πνευματικών και πολιτικών της κύκλων– μαρτυρούν, τουλάχιστον, τη συνέπεια της «φιλογοτθικής» πολιτικής του Θεοδοσίου και του πολιτικού του περιβάλλοντος.

Με δεδομένη αυτή την εξέλιξη θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως στην άσκηση της πολιτικής του έναντι των Γόθων, ο Θεοδοσίος είχε

17. Ό. π., 302.

18. Βλέπε τη μονογραφία του M. WAAS, *Germanen im römischen Dienst (im 4. Jh. n. Chr.)*, Βόννη 1971, στην οποία ο συγγραφέας παρουσιάζει μια ολοκληρωμένη εικόνα της ένταξης και δράσης μεγάλου αριθμού Γόθων στη ρωμαιο-βυζαντινή κοινωνία και ακόμη τις θέσεις που κατέλαβαν στη στρατιωτική και πολιτική διοίκηση διαχρονικά, από την αρχή έως το τέλος του 4ου αιώνα.

19. Μετά το θάνατο του Θεοδοσίου Α΄, επί των διαδόχων του, το γερμανικό πρόβλημα έλαβε μεγάλες διαστάσεις και οδήγησε στη δημιουργία δύο κομμάτων: του φιλογερμανικού και του αντιγερμανικού· βλ. σχετικά Αικατερίνη ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινή Ίστορία Α΄* 324-610, Θεσσαλονίκη ²1992, 188-190. Ο θεωρητικός του αντιγερμανικού κόμματος νεοπλατωνικός φιλόσοφος και μετέπειτα επίσκοπος Κυρήνης, Συνέσιος, προκειμένου να αφυπνίσει τους ασκούντες την εξουσία, επισημαίνει με τον πιο δραματικό τόνο την ταχεία κοινωνική και πολιτική ανέλιξη των Γόθων εις βάρος των ίδιων των πολιτών της αυτοκρατορίας: *τὸ δὲ τοὺς ξανθοὺς τούτους καὶ κομῶντας εὐβοϊκῶς παρὰ τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις ἰδίᾳ μὲν οἰκέτας εἶναι, δημοσίᾳ δὲ ἄρχοντας, ἄηθες ὄν, τῆς θέας γένοιτο ἂν τὲ παραδοξότατον, καὶ εἰ μὴ τοῦτο ἔστιν, οὐκ ἂν εἰδείην ὅποιον ἂν εἶη τὸ καλούμενοι αἰνίγμα*, (ΣΥΝΕΣΙΟΣ, *Περὶ Βασιλείας* §15, PG 66, στ. 1093B-C.).

20. Βλ. WAAS, ό. π., 27-39.

εξασφαλίσει τη συναίνεση ή τουλάχιστον την ανοχή και άλλων υπεύθυνων παραγόντων της εποχής, όπως ήταν για παράδειγμα, η στρατιωτική ηγεσία, που εκείνη την εποχή συμμετείχε ενεργά στα δρώμενα των βορείων επαρχιών και άλλων συνοριακών περιοχών της αυτοκρατορίας.

Αναφερθήκαμε ως εδώ στις ανησυχίες και στις επικρίσεις ορισμένων πνευματικών ανθρώπων της εποχής, οι οποίες, όπως τονίστηκε, εξέφραζαν συγκεκριμένες πολιτικές και ιδεολογικές τάσεις αυτής της μεταβατικής ιστορικής περιόδου. Στα κείμενα, ωστόσο, των συγγραφέων που ανήκουν στον κύκλο των επικριτών του Θεοδοσίου και της πολιτικής του, πέρα από τις προσωπικές τους κρίσεις, διαγράφεται και μία άλλη διάσταση. Αφορά τη στάση των στρατιωτικών παραγόντων²¹ –ιδιαίτερα της Θράκης– τόσο πριν, όσο και μετά τη μάχη της Αδριανούπολεως και την εγκατάσταση των Γότθων στην επικράτεια της αυτοκρατορίας. Για τα δραματικά γεγονότα που συνέβησαν στις επαρχίες της Θράκης κατά τη δεκαετία 370-380 και κορυφώθηκαν με τη βαριά ήττα των Βυζαντινών στην Αδριανούπολη, όλοι σχεδόν οι συγγραφείς της εποχής ενοχοποιούν σε μεγάλο βαθμό τους στρατιωτικούς παράγοντες της περιοχής και τους καθιστούν υπεύθυνους για τα περισσότερα δεινά που υπέστη η αυτοκρατορία εκείνη την εποχή.

Προσδιορίζοντας τις αιτίες που προκάλεσαν τον όλεθρο των βυζαντινών στρατευμάτων στην Αδριανούπολη το 378, οι ιστορικοί που κατέγραψαν τα γεγονότα (Ευνάπιος, Αμμιανός Μαρκελλίνος, Ζώσιμος) καυτηριάζουν με δριμύτητα την παράνομη δράση και τη διαφθορά των στρατιωτικών διοικητών αλλά και την ολιγωρία και αδιαφορία των απλών στρατιωτών και των κατοίκων της Θράκης²².

Με την ίδια, πάντως, ευχέρεια ενοχοποιούν τους στρατιωτικούς ηγέτες και οι δύο ιδεολογικοί «αντίπαλοι» της εποχής του Θεοδοσίου, ο Λιβάνιος

21. Το ενδιαφέρον της παρούσας μελέτης επικεντρώνεται σ' αυτό ακριβώς το σημείο, στη θέση δηλαδή των στρατιωτικών παραγόντων απέναντι στο γοθτικό πρόβλημα, δεδομένου ότι το συγκεκριμένο ζήτημα δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ειδικής έρευνας.

22. ΕΥΝΑΠΙΟΣ, *Ιστορία η μετὰ Δέξιππον*, 237- 258· ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §20 (έκδ. F. PASCHOU, *Zosime Histoire Nouvelle*, τόμ. Π², Παρίσι 1979, 281) και AMMIANUS MARCELLINUS, XXXI. 4, 9-12 (έκδ. ROLFE, 406). Πρβλ. Σοφία ΠΑΤΟΥΡΑ, Η βυζαντινή αυτοκρατορία και οι λαοί του Κάτω Δούναβη. Συμβολή στη μελέτη των εμπορικών τους σχέσεων (4ος-6ος αι.). Φιλολογικές πηγές, *Σύμμεικτα* 5, 1983, 344-345.

και ο Θεμιστιος. Ως φορείς όμως αντίθετων πολιτικών ιδεολογιών επικρίνουν το στρατό και τη στρατιωτική ηγεσία για διαφορετικούς ο καθένας λόγους. Ο πρώτος, θερμός υποστηρικτής της σφιχτής στρατιωτικής άμυνας του *limes*, καταγγέλλει την καταχρηστική και παράνομη δράση των στρατιωτικών αξιωματούχων κατά τις εκστρατείες και διακηρύσσει συχνά την ανάγκη μεταρρύθμισης του στρατού²³. Ο Θεμιστιος, από την άλλη πλευρά, καταγγέλλει επίσης τη στρατιωτική ηγεσία για κατάχρηση εξουσίας και διαφθορά²⁴, αρνείται όμως κάθε μορφής στρατιωτική πολιτική, με τον ισχυρισμό ότι ο στρατός είναι ανίκανος να εξασφαλίσει την παγκόσμια ρωμαϊκή κυριαρχία, εφόσον οι πόλεμοι που διεξάγονται στα σύνορα αναιρούν στην ουσία αυτή την παγκοσμιότητα²⁵.

Ωστόσο, η εικόνα των διεφθαρμένων στρατιωτικών ηγετών με τον αλλοτριωμένο χαρακτήρα και την ελαστική «εθνική» συνείδηση μεταβάλλεται σύντομα στις αφηγήσεις των ίδιων συγγραφέων, όταν οι τελευταίοι περνούν στην περιγραφή των γεγονότων που ακολούθησαν την ανάληψη της εξουσίας από τον Θεοδοσίο. Η επονείδιση ήττα των Βυζαντινών έξω από την Αδριανούπολη και η ασύδοτη συμπεριφορά των Γόθων προς τους κατοίκους της υπαίθρου των θρακικών επαρχιών²⁶, φαίνεται πως αφύπνισαν τους

23. Βλ. ΛΙΒΑΝΙΟΣ, *Λόγοι* LI §3 και LII §2 (έκδ. FOERSTER, Λιψία). Ο Λιβάνιος, με τη θέση που διατυπώνει για ισχυρή άμυνα του συνόρου, συντηρεί και διαιωνίζει την παραδοσιακή ρωμαϊκή πολιτική απέναντι στους εκτός των συνόρων «βαρβάρους», εφόσον η ίδια «η εγκαθίδρυση του *limes* συμβολίζει την υιοθέτηση μιας εχθρικής και καθαρά αμυντικής συμπεριφοράς». Βλ. J. GAUDEMET, *L'étranger dans le monde romain, Studii Clasice* 7, 1965, 44· πρβλ. DAGRON, *Le témoignage de Thémistios*, 92-93.

24. ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ, *Λόγος* 10, §136b, 207: *φρουράρχας δὲ καὶ ταξίαρχας ἐμπόρους μᾶλλον καὶ τῶν ἀνδραπόδων καπήλους, οἷς τοῦτο μόνον ἔργον προσέκειτο, πλείστα μὲν ὠνήσασθαι, πλείστα δὲ καὶ ἀπεμπολῆσαι· τῶν φυλάκων δὲ ἐλαττοῦσθαι τὸν ἀριθμὸν, ὅπως ἂν γίνοιτο κέρδος αὐτοῖς ἢ μισθοφορὰ τῶν ἐκλειπόντων.*

25. ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ, *Λόγος* 6, §75d, 112: *Καὶ νῦν ὑπάρχει τὸ ὑπήκοον τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ πρὸς ἔω καὶ πρὸς ἐσπέραν οὐχ ὀπλίταις οὐδὲ ἱππεῦσιν, ἀλλὰ βασιλεῦσι πεφράχθαι, καὶ βασιλεῦσιν ἀρτίοιν ἀμφοῖν, ὀλοκλήροιν δυοῖν καθάπερ ἐνί.* Πρβλ. DAGRON, *Le témoignage de Thémistios*, 92-93.

26. Σχετικά με την κρίση στην οποία είχαν περιέλθει οι αγροτικές περιοχές της Θράκης και με τις συνέπειες που υφίστατο ο πληθυσμός τους εξαιτίας της διείσδυσης των Γόθων βλ. V. VELKOV, *Les campagnes et la population rurale en Thrace*

στρατιωτικούς ηγέτες, οι οποίοι, ως γνήσιοι εκφραστές της ρωμαϊκής παράδοσης, όχι μόνο αντεδρασαν στη διείσδυση των «βαρβάρων» μέσα στην αυτοκρατορία αλλά μερικοί από αυτούς δεν δίστασαν ακόμη και να συγκρουστούν με την επίσημη πολιτική του αυτοκράτορα και μάλιστα από τα πρώτα στάδια της εφαρμογής της.

Τη διάσταση, η οποία όπως φαίνεται επήλθε σύντομα μεταξύ του αυτοκράτορα και των στρατιωτικών ηγετών, ενόψει της επικείμενης εγκατάστασης των Γόθων στην επικράτεια της αυτοκρατορίας, υπαινίσσεται ο ίδιος ο Θεμιστιος αναφερόμενος στην επιλογή του Σατουρνίνου ως του *μάλιστα επιτηδείου* για την υπογραφή του foedus του 382. Διαπιστώνοντας ο Θεοδόσιος ότι η μόνη δυνατή διέξοδος ήταν η συνδιαλλαγή με τους Γόθους²⁷, αναζήτησε το κατάλληλο πρόσωπο στο οποίο θα εμπιστευόταν το έργο της διεξαγωγής των διαπραγματεύσεων με την ηγεσία των Γόθων για την υπογραφή της συνθήκης του 382. *Και ζητών ὅστις αὐτῷ πρὸς τὴν νίκην ταύτην διακονήσεται και φρονήσει νικῶν καὶ εὐνοία, οὐκ ἔδεήθη χρόνου πρὸς εὐρεσιν τοῦ μάλιστα ἐπιτηδείου, ἀλλ' ὄν ἦδει πάλαι τῶν στρατηγῶν τὰ αὐτὰ φρονοῦντα αὐτῷ καὶ τὰ αὐτὰ ἐξηλωκότα, προχειρίζεται τοῦτον* [δηλ. τον Σατουρνίνο] *ἐπὶ τὴν πείραν ταύτην*²⁸, αναφέρει ο Θεμιστιος, περιγράφοντας τις συνθήκες προετοιμασίας της υπογραφής της συνθήκης. Στη φράση, *ἀλλ' ὄν ἦδει πάλαι τῶν στρατηγῶν τὰ αὐτὰ φρονοῦντα αὐτῷ καὶ τὰ αὐτὰ ἐξηλωκότα*, δεν υποκρύπτεται μόνο η διάσταση απόψεων μεταξύ του αυτοκράτορα και των στρατιωτικών παραγόντων αλλά και η δυσπιστία του πρώτου απέναντί τους, η οποία τον ώθησε στην άμεση επιλογή του Σατουρνίνου, του οποίου οι θέσεις ταυτίζονταν με τις δικές του.

Για τη στάση όμως των στρατιωτικών ηγετών στο μείζον ζήτημα που είχε ανακύψει την εποχή εκείνη στην περιοχή της Θράκης και για τις

au IVe-VIe siècles, *Byzantinbulgarica* 1, 1962, 41-44 και ΠΑΤΟΥΡΑ, Συμβολή στην ιστορία, 320-327.

27. ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ, Λόγος 16, §208a-b, 298: *Ταύτην εὐρίσκων ὁ σοφώτατος βασιλεὺς μόνην περιλείπεσθαι δύναμιν Ῥωμαίοις ἄτροπον καὶ ἀνέλεγκτον ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ γινώσκων ὅτι ὄσπερ ἂν μείζονα ἀδικήσωσι, τοσοῦτω μᾶλλον ἂν ἐγνώκασιν ἑαυτοῖς συνοισόμενον, ἔγνω βελτίονα εἶναι τὴν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις συγγνώμην τῆς ἄχρι τῶν ἐσχάτων φιλονεικίας.*

28. ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ, Λόγος 16, §208b, 298. Πρβλ. DAGRON, Le témoignage de Thémistios, 105.

αντιδράσεις τους –άμεσες και δυναμικές πολλές φορές– ιδιαίτερα αποκαλυπτικός εμφανίζεται ο ιστορικός του 5ου αιώνα Ζώσιμος²⁹.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η πρώτη δυναμική αντίδραση εναντίον των Γόθων και των «ομοδιαίτων» τους εθνών, αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Θεοδοόσιο, προήλθε από έναν ομόφυλό τους και μάλιστα *ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν Σκυθῶν γένους*, αυτόμολο στο ρωμαϊκό στρατό, τον Μοδάρη, ο οποίος *δι' ἣν ἐπεδείξατο πίστιν* όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ζώσιμος, ανακηρύχθηκε σύντομα σε στρατηγό³⁰.

Ενώ ο Θεοδοόσιος βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη και *ἐς πόλεμον πανστρατιᾷ παρεσκευάζετο*, ο στρατηγός Μοδάρης, με προσωπική του όπως εμφανίζεται από το σχετικό χωρίο πρωτοβουλία, επιχείρησε αιφνιδιαστική εναντίον των «βαρβάρων» της Θράκης επίθεση με μικρή ευκίνητη ομάδα κρούσεως, δια της οποίας κατήγαγε επί των Γόθων μεγάλη νίκη, απομακρύνοντας τον κίνδυνο από την ύπαιθρο και τα χωριά της Θράκης και αποκαθιστώντας την τάξη και την ησυχία στην περιοχή³¹.

29. Ο Ζώσιμος, εθνικός συγγραφέας όπως και ο Θεμίστιος, συντηρεί και εκφράζει μεσ' από το έργο του, σε αντίθεση με τον δεύτερο, την παραδοσιακή ρωμαϊκή πολιτική έναντι των βαρβάρων. Αποδίδει την πτώση της δυτικής αυτοκρατορίας σε δύο βασικά αίτια –την παρακμή της εθνικής θρησκείας και τον εκβαρβαρισμό της αυτοκρατορίας– για τα οποία ενοχοποιεί, χωρίς επιφυλάξεις, τους αυτοκράτορες Κωνσταντίνο και Θεοδοόσιο (βλ. R. T. RIDLEY, *Zosimus' New History. A Translation with Commentary*, Byzantina Australiensia 2, Canberra 1982, XIII).

30. Βλ. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §25, (έκδ. PASCHOUD, 287). Πρβλ. λήμμα «Modares», *PLRE I*, 605. Μολονότι ο Ζώσιμος ασκεί σκληρή κριτική στον Θεοδοόσιο για τη διείσδυση των βαρβάρων στην αυτοκρατορία, εν τούτοις δεν διστάζει να προβάλλει, με λεπτομέρειες μάλιστα, τις στρατιωτικές αρετές του αυτόμολου «Σκύθη» Μοδάρη, γεγονός που μπορεί ίσως να εκληφθεί ως ένδειξη της αξιοπιστίας του έργου του. Την ευσέβεια και τις χριστιανικές αρετές του Μοδάρη εκθειάζει εξάλλου, σε δύο επιστολές του προς τον ίδιο τον γόθο «στρατηλάτη» ο ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ (*PG* 37, στ. 232), τονίζοντας ότι *τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ βάρβαρον σωμάτων, οὐ ψυχῶν ἐστὶ διαφορὰ, καὶ τόπων διάστασις, ἀλλ' οὐ τρόπων, οὐδὲ προαιρέσεων*. Για τη καταγωγή και τη σταδιοδρομία του Μοδάρη στο βυζαντινό στρατό βλέπε επίσης WAAS, *ό.π.*, 98 και E. A. THOMPSON, *The Visigoths from Fritigern to Euric*, *Historia* 12 1963, 108.

31. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §25, 288. Ο PASCHOUD, *Histoire Nouvelle*, 388, θεωρεί τη διατύπωση του Ζωσίμου ως υπερβολική, ενώ ο ίδιος εκτιμά ότι τη θέση των Γόθων που εξολοθρεύθηκαν από τον Μοδάρη πήραν αμέσως νέες ορδές βαρβάρων ποιασταμάτητα διέσχισαν τον Δούναβη.

Η εξολόθρευση των Γότθων της Θράκης από τον Μοδάρη, αποτέλεσε την αφορμή, σύμφωνα με όσα αφηγείται ο Ζώσιμος³², για ένα άλλο πολύ σοβαρό επεισόδιο που διαδραματίστηκε στις ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας με πρωταγωνιστή τον *magister militum per Orientem* Ιούλιο. Στο εκτενές σχετικό απόσπασμα του Ζωσίμου η σειρά των γεγονότων που έλαβαν χώρα στην Ανατολή έχει ως εξής:

Όταν ο αυτοκράτορας Βάλης, λίγα χρόνια πριν, δέχθηκε στο έδαφος της αυτοκρατορίας πλήθος προσφύγων Γότθων, απέστειλε μεγάλο αριθμό εφήβων στην Ανατολή (έώρα) ως εγγύηση για την ασφάλεια των βορείων επαρχιών. Την ανατροφή και παρακολούθησή τους ανέθεσε στον *magister militum* Ιούλιο, ο οποίος για λόγους προφανείς, τους διεμοίρασε και τους εγκατέσπειρε σε διάφορες πόλεις, όπου ενήλικες πλέον οι άλλοτε έφηβοι Γότθοι, πληροφορήθηκαν τα τραγικά για τους ομοφύλους τους γεγονότα της Θράκης. Οι κατά τόπους ηγέτες των Γότθων της Ανατολής άρχισαν αμέσως συνεννοήσεις με στόχο την εκδίκηση για την απώλεια των συμπατριωτών τους. Τα σχέδιά τους περιήλθαν γρήγορα σε γνώση του αρχιστρατήγου της Ανατολής, ο οποίος προκειμένου να προλάβει μια ενδεχόμενη από την πλευρά τους αιφνίδια επιχείρηση, αντέδρασε γρήγορα και αποφασιστικά. Επινόησε και έθεσε, αμέσως σ' εφαρμογή ένα σχέδιο παραπλάνησης και εξόντωσης των «βαρβάρων» προτού εκείνοι προλάβουν ν' αντιδράσουν³³.

Το περιστατικό αυτό είναι μεν πολύ σημαντικό, δεν αποτελεί όμως από μόνο του παρά ένα από τα στρατιωτικά γεγονότα που έλαβαν χώρα την εποχή εκείνη στις βόρειες και ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας, στο πλαίσιο της προσπάθειας που είχε αναλάβει η στρατιωτική ηγεσία για την αποσόβηση του γοτθικού κινδύνου.

Ωστόσο, μια επιπλέον πληροφορία που εμπεριέχεται στο σχετικό χωρίο του Ζωσίμου, του προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα και το καθιστά πολύ ενδιαφέρον στη διαπραγμάτευση του παρόντος θέματος. Αναφέρεται λοιπόν,

32. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' § 26, 288-290.

33. Σύμφωνα με όσα λεπτομερώς ο Ζώσιμος αφηγείται, ο στρατηγός Ιούλιος κάλεσε τους ηγέτες των στρατιωτικών ταγμάτων της δικαιοδοσίας του και μετά από όρκο τους εμπιστεύθηκε την πραγματοποίηση του σχεδίου του. Εκείνοι ακολούθησαν πιστά τις οδηγίες του, εξαπάτησαν τους Γότθους και *έως ἅπαντας πανωλεθρία διαφθείραντες τὰς ἐν τῇ ἐώρα πόλεις τῶν ἐπικειμένων ἠλευθέρωσαν φόβων* (ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' § 26, 290).

μεταξύ των άλλων ότι ο στρατηγός Ιούλιος στη σύλληψη και εκτέλεση του σχεδίου του εναντίον των Γόθων αγνόησε τον αυτοκράτορα Θεοδοσίω, ο οποίος τότε βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη. Ζήτησε όμως *ἐν παραβύστῳ* τη συγκατάθεση της *γερουσίας* της Κωνσταντινουπόλεως, η οποία κατά την ρήση του ιστορικού του «ἐπέτρεψε» ὅ,τι ἂν λυσιτελεῖν ἠγήσαιτο πρᾶξαι³⁴. Ο ίδιος πάντως ο Ζώσιμος σπεύδει να δικαιολογήσει τη συμπεριφορά του αρχιστρατήγου της Ανατολής προς το πρόσωπο του αυτοκράτορα, με τα ακόλουθα επιχειρήματα: α) ο Θεοδοσίος βρισκόταν εκείνη την εποχή μακριά στη Μακεδονία, β) ο Ιούλιος δεν είχε ορισθεί επίτροπος των Γόθων της Ανατολής από εκείνον αλλά από τον προκατόχό του Βάλη και γ) ουδέποτε οι δύο άνδρες είχαν γνωριστεί μεταξύ τους³⁵.

Είναι προφανές ότι οι ισχυρισμοί του Ζωσίμου δεν αποτελούν παρά απλά προσχήματα για να καλύψουν την αυθαίρετη ενέργεια του στρατηγού της Ανατολής και οπωσδήποτε δεν στοιχειοθετούν την πραγματική αιτία που οδήγησε τον τελευταίο σ' αυτή την ενέργεια. Το πιθανότερο είναι είτε ν' απευθύνθηκε ο Ιούλιος στον βυζαντινό αυτοκράτορα και να έλαβε αρνητική

34. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §26, 290.

35. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §26, 289: *τῷ μὲν βασιλεῖ Θεοδοσίῳ δῆλον καταστῆσαι τὸ μελετώμενον οὐκ ἔγνω, καὶ τοῖς περὶ Μακεδονίαν ἐνδιατρούβοντι τόποις, καὶ προσέτι γε ὡς μὴ παρ' αὐτοῦ παρὰ Οὐάλεντος δὲ ταύτην ἐπιτραπείς τὴν φροντίδα, καὶ οὐπω σχεδὸν τῷ τότε βασιλεύοντι γνωριζόμενος.* Ο Αμμιανός Μαρκελλίνος, που μνημονεύει επίσης το γεγονός (AMMIANUS MARCELLINUS, XXXI. 16, 8, έκδ. ROLFE, 502) το τοποθετεί χρονικά νωρίτερα –αμέσως μετά τον θάνατο του Βάλη αλλά πριν από την άνοδο του Θεοδοσίου στον θρόνο– και το αποδίδει σε διαφορετικούς από τον Ζώσιμο λόγους. Οι νεότεροι ιστορικοί, ακολουθώντας άλλοι την αφήγηση του Αμμιανού Μαρκελλίνου και άλλοι εκείνη του Ζωσίμου, έχουν διχασθεί ως προς τη χρονολόγηση του γεγονότος. Ο PASCHOUD, *Zosime Histoire Nouvelle* II/2, 389-391, υιοθετεί με μια σειρά επιχειρημάτων την αφήγηση του Αμμιανού και τοποθετεί το γεγονός στο έτος 378, απορρίπτοντας την εκδοχή του Ζωσίμου ως «complètement falsifiée». Τον PASCHOUD ακολουθεί ο S. ELBERN, *Das Gotenmassaker in Kleinasien* (378 n. Chr.), *Hermes* 115, 1987, 99-106, ο οποίος, ωστόσο, υπογραμμίζει πολύ σωστά ότι, ανεξάρτητα από τη χρονολόγηση του γεγονότος, ο ιστορικός πυρήνας παραμένει ο ίδιος και στις δύο περιπτώσεις (ό.π., 104). Αντίθετα, την αφήγηση του Ζωσίμου ακολουθούν ο A. EHRHARDT, *The first two years of the Emperor Theodosius I*, *Journal of Ecclesiastical History* 15, 1964, 10 κ.ε., ο A. DEMANDT, λήμμα *Magister militum*, *RE Suppl.* XII, 1970, στ. 710-711 και ο WOLFRAM, *Geschichte der Goten*, 152, τη θέση των οποίων υιοθετούμε και εδώ, για λόγους στους οποίους θα αναφερθούμε πιο κάτω.

απάντηση είτε να τον παρέκαμψε σκόπιμα, γνωρίζοντας τη μέχρι εκείνη τη στιγμή διστακτικότητά του στην αντιμετώπιση του γοθτικού κινδύνου³⁶ και διαβλέποντας ίσως τη στροφή της αυτοκρατορικής πολιτικής στο ζήτημα αυτό. Επεξήγησε ωστόσο πολιτική κάλυψη για τη συγκεκριμένη ενέργεια, που, όπως προαναφέρθηκε, την εξασφάλισε από τη σύγκλητο της Κωνσταντινουπόλεως.

Η θετική, εν τούτοις, στάση της συγκλήτου στο αίτημα του Ιουλίου δεν μεταβάλλει την εικόνα που δημιουργεί στον αναγνώστη η καταγραφή ολόκληρου του επεισοδίου, στην οποία αντανακλάται με σαφήνεια η διάσταση πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας στην αντιμετώπιση του γοθτικού προβλήματος. Η πρωτοβουλία του Ιουλίου για τη σφαγή των Γότθων της Ανατολής και η πραγματοποίηση του σχεδίου του εν αγνοία του βυζαντινού αυτοκράτορα, αποτελεί την πρώτη σαφή και συγκεκριμένη εκδήλωση αντίστασης ενός φορέα της στρατιωτικής εξουσίας στη χάραξη μιας νέας εξωτερικής πολιτικής, της οποίας είχαν ήδη διαφανεί τα πρώτα σημάδια.

Στις πηγές βέβαια που μνημονεύουν το γεγονός και ιδιαίτερα στον Ζώσιμο, που το τοποθετεί στην αρχή της βασιλείας του Θεοδοσίου Α΄, δεν απαντάται καμιά μαρτυρία για φανερή και άμεση αντίδραση του βυζαντινού αυτοκράτορα σ' αυτό το επεισόδιο, όπως θα συμβεί λίγα χρόνια αργότερα, στην περίπτωση του Γεροντίου, φρουράρχου της Τόμεως³⁷. Η αντικατάσταση όμως του Ιουλίου από τη θέση του *magister militum per Orientem*, σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά το σχετικό συμβάν³⁸, θα μπορούσε να εκληφθεί ως έμμεση αντίδραση του αυτοκράτορα στην αυθαίρετη ενέργεια του στρατηγού του αφενός, και αφετέρου ως ένα «μήνυμα» προς άλλους στρατιωτικούς ηγέτες γι' αποφυγή παρόμοιων επεισοδίων.

36. Είναι αλήθεια ότι ο Θεοδόσιος δεν προέβη ευθύς αμέσως σε δυναμική αντιμετώπιση των Γότθων, ενώ οι εναντίον τους επιχειρήσεις του ήταν αποσπασματικές και με αποτέλεσμα αμφίβολο (βλ. ΧΡΥΣΟΣ, *Τὸ Βυζάντιο καὶ οἱ Γότθοι*, 135-137 και WOLFRAM, *Geschichte der Goten*, 154-155). Είναι φανερό πως εξαιτίας, ο Θεοδόσιος δεν επεδίωξε τη στρατιωτική νίκη αλλά τη συνδιαλλαγή με τους Γότθους, πολιτική που αρνήθηκε ν' αποδεχθεί, όπως θα φανεί πιο κάτω, η στρατιωτική ηγεσία.

37. Βλ. πιο κάτω, σελ. 257 κ. ε.

38. Βλ. DEMANDT, *ό.π.*, στ. 711 και λήμμα «Julius 2», *PLRE I*, 481.

Η παραπάνω υπόθεση ενισχύεται από το αμέσως επόμενο κεφάλαιο του 4ου βιβλίου του (Δ', 27)³⁹, όπου ο Ζώσιμος περνά στη στρατιωτική μεταρρύθμιση που επεχείρησε ο Θεοδοσίος⁴⁰, αυξάνοντας τον αριθμό των στρατηγών του πεζικού και του ιππικού (*magister peditum* και *magister equitum*) από δύο σε πέντε. Το ενδιαφέρον της σχετικής μαρτυρίας αναφορικά με το θέμα μας έγκειται στο γεγονός ότι ο ιστοριογράφος την παραθέτει αμέσως μετά τη διαπίστωση ότι στα *ἐλαττώματα* της Θράκης και της Ανατολής έδωσε τέλος η «ἀγχίνοια» των στρατηγών Μοδάρη και Ιουλίου. Αξιοπρόσεκτη είναι μάλιστα, η παράθεση της πληροφορίας για στρατιωτική μεταρρύθμιση σε αντιδιαστολή με την παρατήρηση που κάνει στην αρχή του κεφαλαίου: *Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν ἑώραν καὶ Θράκην συμπεσόντα ἐλαττώματα τῆ τῶν στρατηγῶν ἀγχινοία ταύτην ἔσχε τὴν*

39. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §27, 290.

40. Η πληροφορία του Ζωσίμου για τη στρατιωτική μεταρρύθμιση του Θεοδοσίου κατά την πρώτη περίοδο της διαμονής του στη Θεσσαλονίκη (Ιούνιος 379 - Νοέμβριος 380) –μοναδική άλλωστε μαρτυρία για το γεγονός– έχει προκαλέσει πολλές συζητήσεις και έχει δημιουργήσει σύγχυση γύρω από την ερμηνεία της. Νεότεροι ιστορικοί που ασχολήθηκαν με την έρευνα των στρατιωτικών θεσμών στο πρώιμο Βυζάντιο, έχουν εκφράσει διαφορετικές απόψεις ως προς το πραγματικό περιεχόμενο της μαρτυρίας του Ζωσίμου. Ο R. GROSSE (*Römische Militärgeschichte von Gallienus bis zum Beginn der byzantinischen Themenverfassung*, Βερολίνο 1920, 186), ισχυρίζεται ότι με τη μεταρρύθμιση αυτή, ο Θεοδοσίος δεν αύξησε στην πραγματικότητα τον αριθμό των στρατηγών, αλλά στους τρεις επαρχιακούς *magistri militum* (*per Orientem, per Thracias, per Illyricum*), προσέθεσε τους δύο υπάρχοντες ήδη *magistri militum praesentales*, των οποίων όμως εξομοίωσε απολύτως τους βαθμούς και τις εξουσίες· πρβλ. STEIN *Histoire du Bas Empire*, τόμ. I, 240. Ο A. HOEPFFNER (*Les «Magistri militum praesentales» au IVe siècle*, *Byzantion* 11, 1936, 496), καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το εγχείρημα του Θεοδοσίου συνίστατο στο να καταστήσει μόνιμες τις θέσεις των τριών επαρχιακών *magistri militum* που μέχρι τότε εθεωρούντο προσωρινές και να εξομοιώσει τους βαθμούς και τις εξουσίες των δύο *magistri militum praesentales*. Ο DEMANDT (ό. π., στ. 720-724) εκλαμβάνει τη μαρτυρία του Ζωσίμου ως έχει και στους πέντε αναφερόμενους στρατηγούς αριθμεί τους επιζήσαντες τρεις του αυτοκράτορα Βάλη –Ιούλιο, Σατουρνίνο, Βίκτωρα– και τους δύο που ο Θεοδοσίος εγκαθίδρυσε στο Σίρμιο και τη Θεσσαλονίκη, τον Μαίριοριανό και τον Μοδάρη (στ. 722). Με τον DEMANDT, τέλος, συμφωνεί σε γενικές γραμμές και ο PASCHOU, *Histoire Nouvelle II*², 392-393, ο οποίος υιοθετεί την άποψη του πρώτου, ότι «la clé pour comprendre les déformations de Zosime se trouve dans l'hostilité envers Théodose de la tradition représentée par Eunape-Zosime».

τελευτήν. ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδοσίος ἐνδαισιώμενος ἔτι τῇ Θεσσαλονίκῃ... τὰς μὲν προεστῶσας ἀρχὰς συνετάραξε, τοὺς δὲ τῶν στρατιωτικῶν ἡγουμένους πλείονας ἢ πρότερον εἰργάσατο⁴¹.

Ο τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας εξιστορεῖ τα γεγονότα, τοποθετώντας χρονικά τη στρατιωτική μεταρρύθμιση αμέσως μετά την αυτόβουλη δυναμική παρέμβαση του Μοδάρη στα πράγματα της Θράκης και την «αὐθαίρετη» ενέργεια του Ιουλίου εις βάρος των Γόθων της Ανατολῆς, μας επιτρέπει να συσχετίσουμε την τελευταία ενέργεια του βυζαντινού αυτοκράτορα με τα γεγονότα που προηγήθηκαν⁴². Η διαφαινόμενη αμφισβήτηση της γοθτικής του πολιτικής –αδράνεια και στάση αναμονῆς– απο τη στρατιωτική ηγεσία δύο κατεξοχῆν ευαίσθητων περιοχῶν και ο φόβος του για τυχόν συγκέντρωση πολλῶν ἐξουσιῶν στα χέρια ενός ἢ δύο ἀνθρώπων του στρατοῦ, ὠθήσαν, ἐνδεχομένως, τον Θεοδοσίο στη διάσπαση των στρατιωτικῶν αξιωμάτων και στην υποβάθμιση των λειτουργιῶν τους για τον αποτελεσματικότερο ἔλεγχο των φορέων τους⁴³.

41. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §27, 290.

42. Χωρὶς να μας ἀπασχολήσει ἰδιαιτέρα ἡ διαφωνία των ἱστορικῶν για τὴ χρονολόγηση τῆς λεγόμενης στρατιωτικῆς μεταρρύθμισης του Θεοδοσίου, σημειώνουμε ὅτι επικρατέστερη εἶναι ἡ ἀποψη ἐκείνων που τὴν τοποθετοῦν στὴ χρονικὴ περίοδο τῆς πρώτης διαμονῆς του στὴ Θεσσαλονίκη (βλ. HOERFFNER, *Les «Magistri militum praesentales»*, 498, σημ. 2 και DEMANDT, *RE Suppl. XII*, 1970, στ. 722). Ὡστόσο και ἡ μεταγενέστερη χρονολόγησή τῆς στα 387-388 (βλ. RIDLEY, *Zosimus' New History*, 191-192) δεν ἀναιρεῖ τὴ θέση μας, ὅτι δηλαδή ἡ συγκεκριμένη ἐνέργεια του βυζαντινοῦ αυτοκράτορα μπορεῖ να συσχετισθεῖ με τὴ στάση τῆς στρατιωτικῆς ἡγεσίας ἀπέναντι στους Γόθους, ἀν μάλιστα ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ἡ ἐξέγερση του Γεροντίου ἐναντίον των «φοιδεράτων» Γόθων ἔλαβε χώρα το 386 (βλ. πιο κάτω, σελ. 257 κ. ε.).

43. Μολονότι ὁ ἴδιος ὁ Ζώσιμος, που μνημονεύει τὸ γεγονός, δεν ἀποσκοπεῖ παρὰ στὴν ἀσκηση οξύτατης κριτικῆς στον αυτοκράτορα για τὴν ἐπιβάρυνση του κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ (*τούτω τε καὶ τὸ δημόσιον σιτήσεσιν ἐβάρυνε πλείοσιν*), ὡστόσο πρέπει ν' ἀναγνωριστεῖ στον Θεοδοσίο ἡ διορατικότητά του να προλάβει, με τον περιορισμό των ἐξουσιῶν του ἐνός, τὶς δυσμενεῖς συνέπειες που ἐπέφερε στὴ Δύση ἡ ἀπερίσκεπτη ἐνέργεια του Γρατιανοῦ να παραχωρήσει μεγάλες ἐξουσίες σ' ἓνα στρατηγὸ (βλ. HOERFFNER, ὁ. π., 498).

III

Αργότερα, μετά την επίσημη εφαρμογή της πολιτικής του – εγκατάσταση των Γότθων στη Θράκη– στρατιωτικοί παράγοντες της περιοχής, πιστοί κατά τα άλλα συνεργάτες του Θεοδοσίου, προέβησαν σε ενέργειες που μαρτυρούν όχι μόνο τη διαφοροποίησή τους από την πολιτική του στο ζήτημα αυτό και την απόλυτη αντίθεσή τους στην πρακτική της ενσωμάτωσης «βαρβαρικών» λαών στους κόλπους της αυτοκρατορίας, αλλά κυρίως την αγωνία τους για ενδεχόμενη επέκταση του φαινομένου.

Το παράδειγμα του *magister peditum per Thracias*, Προμώτου⁴⁴, είναι, ως προς τη διαπίστωση αυτή, ιδιαίτερα διαφωτιστικό. Έντιμος και πιστός συνεργάτης του Θεοδοσίου⁴⁵ –ένας από τους ηγέτες της εκστρατείας στη Δύση εναντίον του σφετεριστή Μαξιμίμου–⁴⁶ δεν δίστασε το 386 να παρακάμψει τον αυτοκράτορα και να προλάβει τυχόν λανθασμένη του απόφαση στο αίτημα των Οστρογότθων του Δούναβη για εγκατάστασή τους στη Θράκη.

Το σχετικό επεισόδιο που ο Ζώσιμος⁴⁷, προφανώς από σύγχυση, περιγράφει δύο φορές στο τέταρτο βιβλίο της *Ιστορίας* του, έχει καταγραφεί και από προγενέστερες και μεταγενέστερες πηγές⁴⁸. Σύμφωνα με τη δεύτερη

44. Για την προσωπικότητα και τη σταδιοδρομία του Προμώτου, βλ. λήμμα «Flavius Promotus», *PLRE* I, 750-751 και DE MANDT, ό. π., στ. 714-715.

45. Για την εμπιστοσύνη που έτρεφε στο πρόσωπό του ο Θεοδόσιος, βλ. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §50, 319 (ἐπιτρέψας τὰ περὶ ταῦτα Προμώτῳ) Για την τιμιότητά του, επίσης ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §51, 320 (κατασφάζουσιν ἄνδρα πλούτου μὲν κρείττονα γεγονότα, χρησάμενον δὲ τῇ πολιτείᾳ καὶ τοῖς βασιλεῦσιν εἰλικρινῶς, ἄξια δὲ τῆς προαιρέσεως ἐπίχειρα κομισάμενον, ὅτι τοῖς οὕτως ἐχμελιῶς καὶ ἀσεβῶς τὰ κοινὰ πράγματα διαθεῖσιν ὑπηρετήσατο)

46. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §45, 313.

47. Ό. π., Δ' §35 και §38-39, 299 και 303-306.

48. Βλ. επίσης, CLAUDIUS CLAUDIANUS, *De IV consulatu Honorii*, 623-636 (*MGH Auctores antiquissimi* 10, 173), MARCELLINUS COMES, *Chronicon*, a. 386 (*MGH* 11 [*Chronica Minora* II], 620) και *Consularia Constantinopolitana*, a. 386 (*MGH* 9 [*Chronica Minora* I], 244).

αφήγησή του που είναι λεπτομερέστερη από την πρώτη⁴⁹, οι «Γροθίγγοι»⁵⁰ κάτω από την πίεση των Ούννων έφθασαν εύκολα στην όχθη του Ίστρου *καί τήν διάβασιν αὐτοῖς ἤτουν ἐπιτραπήναι τοῦ ποταμοῦ*⁵¹. Ο στρατηγός τῶν κατὰ Θράκην πεζῶν Πρόμωτος, έχοντας νωπές ἀκόμη στη μνήμη του τις συμφορές που υπέστη η ευρύτερη περιοχή της Θράκης ἀπό το πέρασμα των Βησιγόθων του Φριτιγέρνη και τις μετέπειτα δυσμενέστατες για τη Θράκη συνέπειες ἐκεῖνου του γεγονότος, αρνεῖται να τους δεχθεῖ στο ἔδαφος της αυτοκρατορίας. Αντίθετα προκειμένου ν' απομακρύνει ἐγκαιρα το νέο κίνδυνο και ν' αποτρέψει το ἐνδεχόμενο ἐνός νέου ἐποικισμού των βορείων ἐπαρχιών, ἐπινοεῖ, ὅπως ἄλλοτε ο Ιούλιος⁵², ἕνα σχέδιο για τήν ἐξόντωσή τους.

Με προσωπική του ευθύνη, καθὼς ο Ζώσιμος ἀφήνει να ἐννοηθεῖ, ἀναθέτει σ' ἐμπίστους του, γνώστες της γοθθικής, τή δύσκολη ἀποστολή παραπλάνησης τῆς ηγεσίας των Οστρογόθων. Η ἐφαρμογή του ευφυούς σχεδίου του υπῆρξε ἀπόλυτα ἐπιτυχής ἀφού κατανίκησε τους ἀγνοοῦντες βαρβάρους οι οποίοι με τις μονόξυλες βάρκες τους, ἐπιχείρησαν να διασχίσουν το Δούναβη.

Τοῦ δὲ ἀκμάζοντος παντός ἐν τοῖς βαρβάροις διαφθαρέντος, ἐπὶ τὴν λείαν ἐχώρουν οἱ στρατιῶται, παιδάρια μὲν ἀπάγοντες καὶ γυναῖα, καὶ τῆς ἀποσκευῆς γενόμενοι κύριοι. Με αὐτή τὴν ἐκτενὴ πρόταση ο Ζώσιμος ολοκληρώνει τὴν περιγραφή του θριάμβου που πέτυχε ο Πρόμωτος, τὴν ὁποία συμπληρώνει στη συνέχεια με τὴν εἶδηση ὅτι ο στρατηγός προσκάλεσε

49. Ο ΡΙΓΑΝΙΟΛ, *L'Empire chrétien*, 276, σημ. 6, διατυπώνει τὴ σκέψη ὅτι ο Ζώσιμος για να καταγράψει με τόσες λεπτομέρειες τὸ γεγονός, θα πρέπει να εἶχε ὡς πηγή κάποιον μάρτυρα, προερχόμενο ἀπὸ τὴν περιοχή τῆς Θράκης και ἴσως ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν οἰκογένεια του Προμώτου.

50. Οι «Γροθίγγοι», τους ὁποίους ο ΖΩΣΙΜΟΣ (Δ' §38, 303) χαρακτηρίζει ὡς ἔθνος τι Σκυθικόν ὑπὲρ τὸν Ἰστρον... ἄγνωστον τοῖς ἐκεῖσε νομάσιν, δεν εἶναι ἄλλοι ἀπὸ τους γνωστὸς μας Οστρογόθους με ἀρχηγό τὸν Οιδόθεο (Οδόθεο), τὸν ὁποῖο ο συγγραφέας μας μνημονεύει στην πρώτη ἀναφορά του ἐπεισοδίου (Δ' § 35, 299s). Πρβλ. ΡΙΓΑΝΙΟΛ, *L'Empire chrétien*. 276· ΒΑΡΝΕΑ, στο R. VULPE - I. ΒΑΡΝΕΑ (ἐκδ.), *Din Istoria Dobrogei*, τόμ. II, Βουκουρέστι 1968, 405· WOLFRAM, *Geschichte der Goten*, 158· PASCHOUD, *Histoire nouvelle* II/2, 427-427.

51. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §38, 303.

52. Βλ. πιο πάνω, σελ. 250 κ. ε.

αμέσως τον ίδιο τον αυτοκράτορα οὐ πόρρω ευρισκόμενο για να τον καταστήσει μάρτυρα του κατορθώματος⁵³.

Ο Θεοδοσίος, που όπως φαίνεται βρισκόταν τότε κάπου στη Μικρή Σκυθία, ανταποκρίθηκε στην πρόσκληση του στρατηγού του και βρέθηκε προ τετελεσμένων γεγονότων. Έσπευσε όμως ν' αμβλύνει τις εντυπώσεις, και συνεπής με τη διαλλακτική του πολιτική, απελευθέρωσε αμέσως τους αιχμαλώτους, στους οποίους μάλιστα προσέφερε και δώρα, *διὰ τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας εἰς τὸ αὐτομολῆσαι προτρέπων, καὶ ἄλλως εἰς τὸν κατὰ Μαξιμου συνοίσοντάς οἱ πόλεμον*⁵⁴.

Με τη φράση αυτή ο Ζώσιμος, πάντοτε κριτικά διακείμενος προς τον Θεοδοσίο, αφαιρεί από την έννοια της «φιλανθρωπίας» το ιδεολογικό περιβλήμα που της είχε προσδώσει ο Θεμιστιος⁵⁵ και της αποδίδει το πραγματικό της, κατ' εκείνον, περιεχόμενο, που δεν ήταν άλλο από το προσωπικό συμφέρον του αυτοκράτορα. Εξάλλου, πίσω από την ίδια την ενέργεια του Θεοδοσίου –απελευθέρωση αιχμαλώτων και προσφορά δώρων– σε αντίθεση με τη σκληρή συμπεριφορά του στρατηγού του προς τους ηττημένους Οστρογότθους, υποκρύπτεται μια υφέρπουσα διαφωνία στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής μεταξύ της πολιτικής και της στρατιωτικής εξουσίας, αναφορικά με την αντιμετώπιση του βαρβαρικού ζητήματος⁵⁶.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η διάσταση εκδηλώθηκε με ήπια μορφή και οι ενέργειες των φορέων των δύο εξουσιών δεν προκάλεσαν ανοικτή μεταξύ τους ρήξη, για δύο κυρίως λόγους: α) οι Οστρογότθοι ζούσαν ακόμη έξω από τα σύνορα της αυτοκρατορίας και ο αυτοκράτορας δεν είχε

53. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §38, 305-306.

54. Ό. π., 306.

55. Βλ. πιο πάνω, σελ. 243. «On a dans l'attitude de Théodose après la victoire de Promotus un nouvel exemple de sa politique de conciliation systématique avec les Barbares»: PASCHOUD, *Histoire nouvelle* II/2, 429.

56. Η διαφοροποίηση της στρατιωτικής πρακτικής από την επίσημη εξωτερική πολιτική της κεντρικής εξουσίας στην αντιμετώπιση των «βαρβάρων» υφίσταται σε όλη τη διάρκεια της πρώιμης βυζαντινής περιόδου και εκδηλώνεται με ξεχωριστή έμφαση στο βόρειο σύνορο της αυτοκρατορίας, στο οποίο καταφθάνουν αλληπάλληλα κύματα βαρβαρικών φύλων (βλ. V. ΤΑΡΚΟΝΑ-ZΑΙΜΟΝΑ en collaboration avec M. ΒΟΥΝΟΝ, *La politique de Byzance dans ses rapports avec les «Barbares»*, *Études Historiques* 2, 1965, 31-46).

αναλάβει καμιά ηθική ή νομική δέσμευση απέναντί τους⁵⁷, όπως συνέβαινε με τους φοιδεράτους Βησιγότθους και β) ο ίδιος ο βυζαντινός στρατηγός δεν αποκάλυψε στο Θεοδόσιο τον τρόπο με τον οποίο επέτυχε τη λαμπρή επί των Οστρογότθων νίκη, γεγονός που, όπως με μια του φράση υπονοεί ο Ζώσιμος, του επέτρεψε να διατηρήσει τη θέση του στη στρατιωτική διοίκηση της Θράκης (*ὁ μὲν οὖν Πρόμωτος ἐπέμενε τῇ τῆς Θράκης ἐφεστῶς φυλακῇ καὶ πρὸς τὸν εἰρημένον πόλεμον ἐν παραβύστω γινομενος εὐτρεπής*)⁵⁸.

Ὅτι ο Πρόμωτος ενήργησε μυστικά, χωρίς προηγούμενη συνενόηση με τον αυτοκράτορα, προκύπτει επίσης από την τελευταία φράση, *ἕτερον δέ τι παραπλήσιον ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ συμβὰν ἄξιον ἀφηγήσασθαι*⁵⁹, με την οποία ο συγγραφέας κλείνει το σχετικό κεφάλαιο και μας εισάγει στο αμέσως επόμενο. Χαρακτηρίζει, δηλαδή, το επεισόδιο στο οποίο πρωταγωνίστησε ο Πρόμωτος παραπλήσιο με εκείνο της εξέγερσης του Γερόντιου, στην περιγραφή της οποίας περνά αμέσως μετά⁶⁰.

Σύμφωνα με την αφήγηση, τον ίδιο χρόνο (386), ένας άλλος στρατιωτικός ηγέτης της περιοχής, ο φρούραρχος της Τόμεως Γερόντιος εξεγείρεται, συμπαρασύροντας και τους στρατιώτες του, εναντίον των *πρὸ τῆς πόλεως εγκατεστημένων φοιδεράτων Γότθων*. Αιτία για την εξέγερση αποτέλεσε η ανάρμοστη συμπεριφορά των ευνοημένων από τον αυτοκράτορα Γότθων, οι οποίοι, αντιμετώπιζαν με «*ὑπεροψίαν*» τον άρχοντα και με «*καταφρόνησιν*» τους στρατιώτες του. Διαισθανόμενος ο Γερόντιος τις προθέσεις των «*συμμάχων*» Γότθων να καταλάβουν την πόλη και να διαταράξουν τα

57. Ο Θεοδόσιος με το γιο του Αρκάδιο, για να γιορτάσουν τη νίκη επί των Οστρογότθων, τέλεσαν θρίαμβο στην πρωτεύουσα (12 Οκτωβρίου) και ανήγειραν αναμνηστική στήλη στο Forum Tauri (βλ. PIGANOL, *L'Empire chrétien*, 276, 297 και BARNEA, *ό. π.*, 405).

58. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §39, 306.

59. *Ό. π.*

60. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §40, 306-308. Μολονότι ο Ζώσιμος αποτελεί τη μοναδική πηγή για το συγκεκριμένο γεγονός, η αξιοπιστία του δεν έχει από κανέναν αμφισβητηθεί α) γιατί κάνει λεπτομερή περιγραφή του επεισοδίου και όχι απλή αναφορά και β) γιατί ένα τέτοιο περιστατικό θα μπορούσε εύλογα να εκδηλωθεί στη περιοχή της Θράκης, στα πλαίσια μάλιστα του πνεύματος και του κλίματος που επικρατούσε εκείνη την εποχή. Εξάλλου, το περιεχόμενο του σχετικού χωρίου που δεν έτυχε της ιδιαίτερης προσοχής των νεότερων ιστορικών, αποτελεί τον «*ακρογωνιαίο λίθο*» στην πραγμάτευση του προτεινόμενου θέματος.

«καθεστῶτα» και διαβλέποντας τους γενικότερους κινδύνους που εγκυμονούσε η στάση τους, αποφάσισε ν' αναλάβει πρωτοβουλία προκειμένου να προλάβει δυσάρεστες για την πόλη και την ευρύτερη περιοχή εξελίξεις.

Χωρίς να επινοήσει παραπλανητικά σχέδια και να χρησιμοποιήσει πλάγια μέσα, όπως άλλοτε ο Ιούλιος και λίγο πριν ο Πρόμωτος, προέβη σε αιφνίδια μεν, αλλά φανερή εναντίον τους επίθεση, στη διάρκεια της οποίας «κατέπληξε» τους βαρβάρους και διήγειρε τον πατριωτισμό των στρατιωτών του. Μεγάλος αριθμός των «καταπεπληγμένων» Γόθων κατεσφάγη, ενώ όσοι απέδρασαν ζήτησαν άσυλο σε χριστιανικό ναό της περιοχής.

Στο σημείο αυτό ο συγγραφέας τελειώνει την περιγραφή του ίδιου του γεγονότος και περνά στην καταγραφή των άμεσων συνεπειών του. *Ὁ μὲν οὖν Γερόντιος τῶν ἐπηρτημένων τὴν Σκυθίαν ἐλευθερώσας κινδύνων ... τὰς παρὰ τοῦ βασιλεύοντος ἀμοιβὰς προσεδέχετο· Θεοδόσιος δὲ ὁ βασιλεὺς οὐ μετρίως ἀγανακτήσας ὅτι βάρβαροι τοσαύτης ἡξιωμένοι παρ' αὐτοῦ τιμῆς ἀνηρέθησαν, εἰ καὶ τοῖς πράγμασιν ἔτυχον λυμηνάμενοι, συναρπάζει τε τὸν Γερόντιον παραχρῆμα καὶ λόγον τῆς ὑπὲρ Ῥωμαίων ἀριστείας ἀπῆτει*⁶¹.

Η συγκεκριμένη διάσταση απόψεων και η διαφοροποίηση των ενεργειών της πολιτικής από εκείνες της στρατιωτικής εξουσίας που διαπιστώθηκε στις προηγούμενες περιπτώσεις, μεταβλήθηκε εν προκειμένω σε ανοικτή ρήξη των δύο πλευρών, με ιδιαίτερο αντίκτυπο στις σχέσεις κέντρου και περιφέρειας⁶². Ο Θεοδόσιος απέρριψε τα επιχειρήματα που επικαλέ-

61. ΖΩΣΙΜΟΣ, Δ' §40, 307-308. Ο PASCHOUD (*Histoire nouvelle* II/2, 430-431 και ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Zosime, Eunape et Olympiodore [πίο πάνω σημ. 5], 186) χαρακτηρίζει τα ηρωικά γεγονότα που περιγράφει ο Ζώσιμος με πρωταγωνιστές τους Μοδάρη, Πρόμωτο, Γερόντιο κ.ά. ως «*épisodés anecdotiques*» και αποδίδει στον αφηγητή τους την πρόθεση να μεγιστοποιήσει ασήμαντα γεγονότα σε αντίθεση με τα σημαντικά (μάχη της Αδριανουπόλεως και υπογραφή της συνθήκης του 382), τα οποία τόσο ο Ευνάπιος όσο και ο Ζώσιμος υποβαθμίζουν και τους αφιερώνουν ελάχιστες γραμμές. Ωστόσο, πιστεύουμε πως πέρα από τις όποιες υπερβολές και σκοπιμότητες εμπεριέχει η καταγραφή των επεισοδίων αυτών, οι συνέπειες από την επίσημη ενσωμάτωση των «βαρβάρων» στους κόλπους του πληθυσμού της Θράκης, δεν μπορούσε παρά να προκαλέσει την έντονη δυσαρέσκειά του αλλά και αντιδράσεις που εκδηλώνονταν άλλοτε με ήπιο και άλλοτε με οξύτερο τρόπο.

62. Ο LEMERLE (*Invasions et migrations*, 279) χαρακτηρίζει το επεισόδιο του Γεροντίου ως «un parfait exemple du conflit latent entre les partisans de la politique d'entente et les partisans de la politique de force».

σθηκε ο Γερόντιος για την εξέγερσή του και του προσήψε ιδιοτέλεια και έλλειψη ενδιαφέροντος για το κοινό συμφέρον (*ένίστατο δέ τῷ μὴ διὰ τὸ κοινῇ λυσιτελές ἀλλ' ἐπιθυμία τῶν παρὰ βασιλέως αὐτοῖς δεδωρημένων*)⁶³. Η ανταπάντηση του φρουράρχου ότι απέστειλε τα χρυσά κοσμήματα των «ἀναιρεθέντων» βαρβάρων στο δημόσιο ταμείο δεν έπεισε τον αυτοκράτορα και έτσι ο πρώτος αναγκάστηκε να διαμοιράσει ολόκληρη την περιουσία του στους ευνούχους της βασιλικής αυλής προκειμένου να διασωθεί, *ἄξια τῆς εἰς Ῥωμαίους εὐνοίας ἐκτίσας τὰ ἐπίχειρα* ⁶⁴.

Οι αναφορές του συγγραφέα σε διαμετρικά αντίθετες ενέργειες των ιθυνόντων της εποχής δίνουν το στίγμα της ανοικτής και απροκάλυπτης πλέον σύγκρουσης κεντρικής πολιτικής εξουσίας και επαρχιακής στρατιωτικής διοίκησης. Γίνεται φανερό πως στην αντιπαράθεση αυτή οδήγησε ουσιαστικά η σταδιακή απόκλιση των συμφερόντων του κέντρου από εκείνα της περιφέρειας⁶⁵. Η νέα πρωτεύουσα εκδηλώνει με κάθε τρόπο την πρόθεσή της γι' απεριόριστη αφομοίωση ξένων στην αυτοκρατορία⁶⁶ με φυσική συνέπεια τη σταδιακή εγκατάλειψη του *limes* σε αντίθεση με την επαρχία που διατηρεί ακόμη την ελπίδα πως μια στρατιωτική ανόρθωσή του θα

63. ΖΩΣΙΜΟΣ Δ' §40, 308.

64. Ό. π.

65. Η ΤΑΡΚΟΝΑ-ΖΑΙΜΟΝΑ (ό.π., σημ. 56, 33), αναφερόμενη στα γεγονότα που προσδιορίζουν αυτή την απόκλιση καταλήγει ότι «η κεντρική εξουσία έδειχνε υπερβολική επιείκεια και έκλεινε τα μάτια μπροστά στις αδικίες που διαπράττονταν επειδή, όπως ήδη τονίστηκε, η γενική πολιτική της αυτοκρατορίας δεν κατευθυνόταν από τα συμφέροντα της επαρχίας αλλά αποκλειστικά και μόνο από εκείνα της πρωτεύουσας που αποτελούσε ένα είδος πόλης-κράτους, αναδιπλωμένη μέσα στην εγωϊστική της ύπαρξη». Ο DAGRON, *Le témoignage de Thémistios*, 94, διευρύνοντας την ίδια συλλογιστική, ισχυρίζεται ότι ο Θεοδόσιος Α' ολοκληρώνει το έργο των προκατόχων του, «en confirmant la capitale, dans sa dignité et son rôle, au détriment de la vie municipale des provinces».

66. Χαρακτηριστική για την αύξηση του πληθυσμού της Κωνσταντινουπόλεως είναι η περιγραφή της βυζαντινής πρωτεύουσας από τον ΖΩΣΙΜΟ, Β' 35 (έκδ. F. PASCHOUD, *Zosime Histoire Nouvelle*, τόμ. I, 108): *ἠύξησε τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς μέγεθος πόλεως σφόδρα μεγίστης, ὥστε καὶ τῶν μετ' αὐτὸν αὐτοκρατόρων τοὺς πολλοὺς τὴν οἴκησιν ἐλομένους τὴν ἐν αὐτῇ πλῆθος ὑπὲρ τὴν χρεῖαν συναγαγεῖν, τῶν ἀπανταχοῦ γῆς ἢ στρατείας ἢ ἐμπορίας ἔνεκεν ἢ ἄλλων ἐπιτηδευμάτων εἰς ταύτην ἀγειρομένων*. Πρβλ. G. DAGRON, *Naissance d'une capitale, Constantinople et ses institutions de 330 à 451*, Παρίσι 1974, 522-523.

διασφαλίσει εκ νέου τη σχετική ισορροπία των πόλεων. Κατά τον G. Dagron, «η άποψη της Κωνσταντινουπόλεως συγκρούεται με εκείνη των επαρχιών και για πρώτη φορά αυτή η αντίθεση ομολογείται»⁶⁷.

Στη συνείδηση του Γεροντίου, και όσων εκείνος εκπροσωπεί, οι Γότθοι εμφανίζονται ως σύμμαχοι των Ρωμαίων μόνο κατ' όνομα. Η συμπεριφορά τους προς τον ντόπιο πληθυσμό, που τους φιλοξενεί στα εδάφη του, είναι εχθρική και η γενικότερη στάση τους ύποπτη⁶⁸. Για την κεντρική ωστόσο εξουσία, ενσαρκωμένη στο πρόσωπο του αυτοκράτορα και του στενού του περιβάλλοντος, η εικόνα των φοιδεράτων Γόθων είναι, κατά τρόπο ίσως ουτοπικό και επίπλαστο, τελείως διαφορετική. Είναι οι προστάτες των συνόρων, οι καλλιεργητές της ερημωμένης θρακικής γης⁶⁹, οι σύμμαχοι και αρωγοί του ίδιου του αυτοκράτορα εναντίον εσωτερικών και εξωτερικών εχθρών⁷⁰. Η σκανδαλώδης εύνοια και η υπέρμετρη επιείκεια που επιδεικνύει μπροστά στις ανοίκειες συχνά πράξεις τους⁷¹, προκαλούν το κοινό αίσθημα

67. DAGRON, *Le témoignage de Thémistios*, 108.

68. Ο Ευνάπιος, τον οποίο ακολουθεί πιστά σχεδόν ο Ζώσιμος, διατυπώνει την άποψή του, για τον χαρακτήρα των εποίκων Γόθων, στη φράση που ακολουθεί: *αὐται δὲ ἦσαν ἀσεβέστατον καὶ βαρβαρικὸν ἦθος ἐς ὠμότητα παρατρέχουσαι, παντὶ τρόπῳ Ῥωμαίους ἐπιβουλεύειν καὶ πάσῃ μηχανῇ καὶ δόλῳ τοὺς ὑποδεξαμένους ἀδικεῖν, κἄν τὰ μέγιστα ὑπ' αὐτῶν εὖ πάσχωσιν, ὡς ἂν τῆς ἐκείνων ἀπάσης χώρας ἐγκρατεῖς γένωνται* (*Ἱστορία ἢ μετὰ Δέξιππον*, 251).

69. Για τα όσα σχετικά αναφέρει ο Θεμιστιος, βλ. π.άνω σημ. 15, καθώς και ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ, *Λόγος 16, §212a, καὶ γέγονε Μασινίσσας αὐτοῖς πρὸς τοὺς ὕστερον πολεμίους πρόβολος καὶ φυλακτῆριον*.

70. Ας θυμίσουμε ξανά εδώ τη χαρακτηριστική φράση του ΖΩΣΙΜΟΥ, Δ' §38, 196: *διὰ τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας εἰς τὸ αὐτομολῆσαι προτρέπων, καὶ ἄλλως εἰς τὸν κατὰ Μαξίμου συνοίσοντάς οἱ πόλεμον*, στην οποία καταγραφονται οι προσωπικές προσδοκίες του βυζαντινού αυτοκράτορα εκ μέρους των αυτόμολων και των εποίκων Γόθων. Ως προς την πραγματοποίηση ή μη των προσδοκιών αυτών βλ. ΧΡΥΣΟΣ, *Τὸ Βυζάντιο καὶ οἱ Γότθοι*, 158-164 και WOLFRAM, *Geschichte der Goten*, 159.

71. Τη δυσαρέσκειά του για την εύνοια που επεδείκνυε προς τους εποίκους Γόθους ο Θεοδοσίος είχε διατυπώσει και ο ΕΥΝΑΠΙΟΣ, *Ἱστορία ἢ μετὰ Δέξιππον*, 251: *ὁ καὶ βασιλεὺς τιμῶν οὐκ ἔληγεν, ἀλλ' ὁμοτραπέζους εἶχε καὶ ὁμοσκήνους, καὶ πολὺ τὸ φιλόδωρον ἐς αὐτοὺς ἦν*, φράση με την οποία επιβεβαιώνει όσα ο ιδεολογικός του αντίπαλος Θεμιστιος, εκφράζοντας την αυτοκρατορική βούληση, είχε προβλέψει ότι θα γίνουν: ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ, *Λόγος 16, §211d, 302: οὕτω καὶ Σκύθας ὀψόμεθα ὀλίγου χρόνου· νῦν μὲν γὰρ ἔτι τὰ προσκρούσματα αὐτῶν νέα, ληψόμεθα δ*

και αφυπνίζουν την επαρχιακή εθνική συνείδηση που εξεγείρεται στο πρόσωπο των τοπικών στρατιωτικών αρχόντων⁷².

Η πολιτική της ανοχής και της επιεικούς αντιμετώπισης των «βαρβάρων» της Θράκης εφαρμόστηκε και κατά τους επόμενους αιώνες, κατευθυνόμενη πάντοτε από το κέντρο, αλλά με δυσάρεστες συνέπειες για τον πληθυσμό των συνοριακών επαρχιών. Γράμματα του Ιουστινιανού, για παράδειγμα, σταματούσαν συχνά επιχειρήσεις των στρατηγών του Ιλλυρικού και της Θράκης εναντίον ουννικών στρατευμάτων που είχαν εισβάλει στη «ρωμαϊκήν γῆν» και λεηλατούσαν την ύπαιθρο ἀναγκαίων αὐτῶν ἐς ξυμμαχίαν Ῥωμαίους ὄντων ἐπὶ Γότθους ἴσως ἢ ἐπὶ ἄλλους πολεμίων τινάς⁷³.

Πρωτοβουλίες εναντίον των «βαρβάρων», όπως μαρτυρεί ο Προκόπιος στη συνέχεια του σχετικού χωρίου, έπαιρναν και οι ίδιοι οι κάτοικοι των περιοχών που πλήττονταν από τις ληστρικές επιδρομές των εισβολέων του βορρά, όταν μάλιστα οι τελευταίοι προέβαιναν σε απαγωγές μελών των οικογενειών τους⁷⁴. Η απάντηση, όμως, της πολιτείας στις «αυθαίρετες» ενέργειες των «γεωργῶν» της Θράκης ήταν σκληρή και αμείλικτη. Απεσταλμένοι του αυτοκράτορα τους τιμωρούσαν με ξυλοδαρμό, τους επέβαλαν

οὖν οὐκ εἰς μακρὰν ὁμοσπόνδους, ὁμοτραπέζους, ὁμοῦ στρατευομένους, ὁμοῦ λειτουργοῦντας.

72. Η TEILLET, *Des Goths à la nation gothique*, 74 παρατηρεί για τη διαμόρφωση της επαρχιακής συνείδησης στα τέλη του 4ου αιώνα τα εξής: On comprend alors comment, dans l'Empire de la fin du IVe siècle, parallèlement à cette notion abstraite de patrie dilatée et idéalisée à l'extrême que représente Rome, tend à se développer un sentiment plus concret qui n'est autre que celui de la «petite patrie», naguère limité à la cité natale, étendu désormais à un territoire plus vaste, celui de la province. Αντίθετα η μαρξιστική ερμηνεία της εξέγερσης του Γεροντίου που επιχειρεί ο Ι. ΣΤΟΙΑΝ, *Tomitana. Contribuții epigrafice la istoria cetății Tomis*, Βουκουρέστι 1962, 53 είναι τουλάχιστον αυθαίρετη, διότι στην ουσία παραποιεί και αλλοιώνει το περιεχόμενο της ίδιας της πληροφορίας που παραδίδει ο Ζώσιμος.

73. ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ, Ἀνέκδοτα 21, έκδ. HAURY-WIRTH, *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, III. *Historia Arcana*, Λιψία 1963, 133.

74. Πολλάκις δὲ καὶ γεωργῶν τῶν ἐνταῦθ' ἄτινες, παίδων τε σφετέρων καὶ γυναικῶν πόθῳ ἐξηνδραποδισμένων ἠγμένοι, ἄθροοι τε γεγενημένοι ἀναχωροῦσι πολλοὺς <ἐτύγγανον> κτείναντες, καὶ αὐτῶν τοὺς ἵππους ἴσχυσαν ξὺν πάσῃ ἀφελέσθαι τῇ λείᾳ (Προκόπιος, ὁ. π., 133).

χρηματικά πρόστιμα και αξίωναν από εκείνους την επιστροφή στους «βαρβάρους» των λαφύρων και των αλόγων που τους είχαν αφαιρέσει⁷⁵.

Είναι αλήθεια πως τον 6ο αιώνα η διείσδυση των «βαρβάρων» στις βόρειες επαρχίες της Θράκης και η προκλητική ανοχή της κεντρικής διοίκησης, για λόγους σκοπιμότητας, στις άνομες πράξεις τους εις βάρος του τοπικού στοιχείου είχε εξελιχθεί σε μια κατάσταση ρουτίνας. Αυτή η *de facto* κατάσταση ωστόσο, έδωσε το χρόνο στον πληθυσμό των πληττομένων περιοχών να συνειδητοποιήσει το οξύτατο για την επιβίωσή του πρόβλημα, να αφυπνισθεί και να διαμορφώσει σιγά-σιγά μια τοπική εθνική συνείδηση⁷⁶. Αυτή η τοπική συνείδηση –όπως ο Προκόπιος την κατέγραψε στη *Μυστική Ιστορία* του– εκδηλωνόταν με εθνικές λαϊκές εξεγέρσεις, οι οποίες συχνά συνεπικουρούσαν ανάλογες ενέργειες στρατιωτικών παραγόντων της περιοχής.

Ο λαός των ίδιων όμως περιοχών, δύο περίπου αιώνες πριν, αιφνιδιασμένος από τη μαζική εγκατάσταση των φοιδεράτων Γότθων και από τις αλλεπάλληλες εισβολές άλλων «βαρβαρικών» φύλων του Βορρά δεν είχε το χρόνο να συνειδητοποιήσει το πρόβλημα και ν' αντιδράσει ο ίδιος δυναμικά⁷⁷. Την επαρχιακή εθνική συνείδηση εξέφραζαν τότε οι στρατιωτικοί του ηγέτες (Πρόμωτος, Γερόντιος, Τιμάσιος κ.ά.)⁷⁸ και την εκδήλωναν

75. Ό. π.

76. Στα συμπεράσματα της πρόσφατης μελέτης του, *La frontière pour les Byzantins, le barbare et le voisin*, στον τόμο *Byzance et ses voisins, Mélanges à la mémoire de Gyula Moravcsik à l'occasion du centième anniversaire de sa naissance*, Szeged 1994, 17-24, ο Α. GUILLOU επιχειρεί να δώσει την ερμηνεία των όρων «βαρβάρους» και «γείτονας» σε σχέση με τη διάσταση που είχε επέλθει μεταξύ του κέντρου και της περιφέρειας («ethnocentrisme» και «marginalisation») ως προς την αντιμετώπισή τους. Πρβλ. GAUDEMET, *L'étranger dans le monde romain*, 47.

77. Την αγωνία του για τον εκβαρβαρισμό των αγροτικών περιοχών και για τη δυσχερή θέση, στην οποία είχαν περιέλθει οι κάτοικοί τους εκφράζει με εύγλωτο τρόπο ο ΣΥΝΕΣΤΙΟΣ σ' ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα του Λόγου του *Περί Βασιλείας* (PG 66, στ. 1092Α).

78. Οι μεταβολές που επέφερε η μαζική εγκατάσταση των Γότθων στην κοινωνικο-οικονομική δομή των βορείων επαρχιών της Θράκης, στα τέλη του 4ου αιώνα, ενίσχυσαν την κοινωνική θέση των στρατιωτικών παραγόντων των παραμεθορίων περιοχών και ενδυνάμωσαν τον πολιτικό τους ρόλο. Οι «παραμελημένοι» κάτοικοι των πληττομένων από τις «βαρβαρικές» εισβολές περιοχών είχαν εναποθέσει τις ελπίδες τους στους στρατιωτικούς τους ηγέτες, των

μέσα από δυναμικές –έμμεσες ή άμεσες– παρεμβάσεις στην επίσημη πολιτική της κεντρικής εξουσίας, όπως κατέστη σαφές στις περιπτώσεις που ήδη αναφέρθηκαν. Αξίζει να σημειωθεί επί πλέον, ότι η κοινωνική αναστάτωση και η έντονη οικονομική κρίση που επέφερε η διείσδυση των Γότθων στις αγροτικές περιοχές της Θράκης⁷⁹, ανάγκασε πολλούς αγρότες –κυρίως κολονούς– να εγκαταλείψουν τον τόπο τους και ν’ αναζητήσουν καλύτερη τύχη αλλού⁸⁰. Τη δυναμική, επομένως, αντίδραση του φρουράρχου της Τόμεως Γερωντίου δεν την προκάλεσε μόνο το κοινό αίσθημα δυσπιστίας και αγωνίας των στρατιωτικών παραγόντων της περιοχής και των κατοίκων της πόλης, αλλά και η έντονη δυσαρέσκεια των αγροτών και των κατοίκων της υπαίθρου, που πρώτοι είχαν υποστεί τις συνέπειες της εγκατάστασης των Γότθων στα εδάφη τους. Είναι φυσικό στη συνείδηση των ανθρώπων μιας μικρής κλειστής κοινωνίας –όπως ήταν τα χωριά της Θράκης, στα οποία είχαν διεισδύσει οι νέοι έποικοι– τη θέση του κοινού συμφέροντος (*κοινή λυσιτελής*) να καταλάβει εκείνη της προστασίας της ιδιοκτησίας ή της νομής μικρού, έστω, τμήματος εδάφους που αποτελούσε εγγύηση πάνω απ’ όλα για την οικογενειακή τους επιβίωση και βασική πηγή για την εκπλήρωση των δημοσιονομικών τους υποχρεώσεων⁸¹.

Μέσα σ’ αυτό το πνεύμα, λίγα χρόνια αργότερα, ο φιλόσοφος και επίσκοπος Συνέσιος απευθύνει έκκληση για συστράτευση στο πλευρό των αγροτών, όλων των κοινωνικών τάξεων της πόλης, προκειμένου να προστα-

οποιών η κοινωνική θέση είχε παραμείνει –τόσο στο *limes* όσο και στο εσωτερικό των επαρχιών– μέχρι τα τέλη του 6ου αιώνα, πολύ σημαντική (βλ. A. BARNEA, *Changements sociaux et économiques dans la province de Scythie (IVe- VIe s.)*, *Balkanica Posnaniensia* 5, 1990, 401-402).

79. ΦΙΛΟΣΤΟΡΓΙΟΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία* I, 8 (έκδ. J. BIDEZ - F. WINKELMANN, Βερολίνο 1981, 139) *ἐπεὶ δὲ ἡ Θράκη ἐξηρημωτο, καὶ οὔτε παρέχειν τι τῶν ἐπιτηδείων ἦν δυνατὴ ... ἐπὶ Χερρόνησον ὁ Γαῖνᾶς στέλλεται*. Για λεπτομέρειες για την κατάσταση στον δημογραφικό, οικονομικό και κοινωνικό τομέα των βορείων επαρχιών τον 4ο αιώνα, βλ. ΠΑΤΟΥΡΑ, *Συμβολή στην ιστορία*, 324-327.

80. Η πληροφορία είναι έμμεση και συνάγεται από ένα νόμο που εξέδωσε ο Θεοδόσιος το 392, με τον οποίο έθετε τέρμα σ’ αυτή την κατάσταση, υποχρεώνοντας τους αγρότες-κολονούς της Θράκης να παραμείνουν στη γη τους (*Codex Justinianus* XI, 52.1, έκδ. P. KRÜGER, 443). Πρβλ. VELKON, *ό.π.*, 45.

81. Βλ. GUILLOU, *ό. π.*, 24.

τευθεί η γη τους και ν' αντιμετωπισθεί ο κίνδυνος από τη γενικότερη εξάπλωση των «Σκυθών»⁸².

Επικεντρώνοντας, τέλος, το ενδιαφέρον μας στις αιτίες που προκάλεσαν τις αντιδράσεις των στρατιωτικών ηγετών, όπως έχουν καταγραφεί στις πηγές της εποχής και ερμηνεύθηκαν στην παρούσα εργασία, θα πρέπει να επισημανθεί και κάτι ακόμη. Είναι γνωστό ότι από την εποχή του Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι την άνοδο του Θεοδοσίου στο βυζαντινό θρόνο, στο ρωμαϊκό στρατό –ιδιαίτερα σ' εκείνον της Δύσης– είχαν εισχωρήσει και διακριθεί πολλοί Γερμανοί, καταλαμβάνοντας σ' αυτόν, συχνά, υψηλά αξιώματα⁸³. Ο προσανατολισμός του Θεοδοσίου για επίσημη ενσωμάτωση των Γότθων στους κόλπους της αυτοκρατορίας και η εφαρμογή, στη συνέχεια, αυτού του νεωτερισμού με τη συνθήκη του 382, δημιουργούσαν τις καλύτερες προϋποθέσεις όχι μόνο για επέκταση αυτού του φαινομένου, αλλά κυρίως για εκβαρβαρισμό του ίδιου του βυζαντινού στρατού. Ήταν λοιπόν φυσικό η προοπτική μιας τέτοιας εξέλιξης στο στρατό, όπως αυτή διαγραφόταν από νωρίς, ν' ανησυχήσει τους φυσικούς φορείς της στρατιωτικής εξουσίας –ιδιαίτερα τους εκπροσώπους της στη Θράκη– και να προκαλέσει τριγμούς στις σχέσεις της με την πολιτική εξουσία.

Στο πλαίσιο, κατά συνέπεια, της ερμηνείας των στρατιωτικών αντιδράσεων που εκδηλώθηκαν πριν και μετά την υπογραφή του *foedus* του 382 πρέπει να ενταχθεί και αυτή η παράμετρος, της έγκαιρης, δηλαδή, αντιμετώπισης μιας προϊούσας εκ των πραγμάτων απειλής εκβαρβαρισμού

82. ΣΥΝΕΣΙΟΣ, *Περί Βασιλείας*, 14, PG 66, στ. 1092A: Δέον πρό τοῦ Σκύθας δεῦρο σιδηροφοροῦντας ἀνέχεσθαι, παρά τε τῆς φίλης γεωργίας ἄνδρας αἰτῆσαι τους μαχεσομένους ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ καταλέγειν εἰς τοσοῦτον, ἐν ᾧ δὴ καὶ τὸν φιλόσοφον ἀπὸ τοῦ φροντιστηρίου, καὶ τὸν χειροτέχνην ἀπὸ τοῦ βαναυσείν ἀναστήσαντες, καὶ ἀπὸ τοῦ πωλητηρίου τὸν ὄντα πρὸς τούτῳ, τὸν τε κηφῆνα δῆμιον, ὃς ὑπὸ τῆς πάνυ σχολῆς ἐγκαταβιοῖ τοῖς θεάτροις, πείσομέν ποτε καὶ σπουδάσαι, πρὶν ἀπὸ τοῦ γελᾶν ἐπὶ τὸ κλάειν ἀφίκωνται. Πρβλ. LACOMBRADÉ, *Le discours sur la royauté*, 62.

83. Βλ. PIGANIOL, *L'Empire chrétien*, σελ. 361-371, A. H. M. JONES, *The Later Roman Empire*, τόμ. I, Οξφόρδη 1964, 199-202, TEILLET, *Des Goths à la nation gothique*, 101-102. Για την άνοδο ικανών Γερμανών στις τάξεις της στρατιωτικής ιεραρχίας της αυτοκρατορίας τον 4ο αιώνα βλέπε ειδικά WAAS, *Germanen im römischen Dienst*, 5-10.

του βυζαντινού στρατού και της βυζαντινής κοινωνίας, φαινόμενο που λίγο αργότερα, πήρε πράγματι μεγάλες διαστάσεις, ιδιαίτερα στην ίδια τη βυζαντινή πρωτεύουσα⁸⁴.

Η διττή επομένως, απεικόνιση των Γότθων στα κείμενα των συγγραφέων της εποχής, δεν αντανακλά παρά τη διάσταση που είχε επέλθει κατ' αυτή τη μεταβατική ιστορική περίοδο, στους κόλπους της πρώιμης βυζαντινής κοινωνίας, ανάμεσα στην πολιτική και τη στρατιωτική εξουσία, στο κέντρο και την περιφέρεια, στους φορείς και εκφραστές της παλαιάς και νέας ιδεολογίας, αναφορικά με την αντιμετώπιση των ξένων, «βαρβαρικών» λαών.

84. Ο Σωκράτης, περιγράφοντας τη στάση του Γαϊνά και τις μεγάλες κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές που προκάλεσαν οι Γότθοι οπαδοί του γύρω στο 400 μ.Χ. υπογραμμίζει με τον πλέον δραματικό τόνο τον εκβαρβαρισμό της πρωτεύουσας, επισημαίνοντας ότι: *Βεβαρβάρωτο οὖν ἡ πόλις ὑπὸ τῶν πολλῶν μυριάδων, καὶ οἱ αὐτῆς οἰκῆτορες ἐν αἰχμαλώτων μοίρᾳ ἐγένοντο. Τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ ἐπικρεμασθεὶς τῇ πόλει κίνδυνος, ὡς καὶ κομήτην μέγιστον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ μέχρι τῆς γῆς διήκοντα, καὶ οἶον οὐδεὶς ἐθεάσατο πρότερον, μνηνεῖν αὐτόν* (ΣΩΚΡΑΤΗΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* VI. 6, ἐκδ. R. HUSSEY, τομ. I/II, Οξφόρδη 1853, ανατύπωση Νέα Υόρκη 1992, 671). Βλ. επίσης πιο πάνω, σημ. 30. Για την παρουσία των Γότθων στην Κωνσταντινούπολη και την κατάσταση που είχε διαμορφωθεί στη βυζαντινή πρωτεύουσα γύρω στο 400 μ.Χ., βλ. G. ALBERT, *Goten in Konstantinopel. Untersuchungen zur oströmischen Geschichte um das Jahr 400 n. Chr.*, Paderborn 1984.

